

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Simona Strakošová

Dispoziční úkony účastníků řízení

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Dita Frintová, Ph.D.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 10. 03. 2022

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 161 970 znaků včetně mezer.

V Praze dne 10. 03. 2022

Simona Strakošová

Poděkování

Mé poděkování patří paní JUDr. Ditě Frintové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, podnětné rady a cenné připomínky.

OBSAH

ÚVOD.....	6
1 DISPOZIČNÍ ZÁSADA V CIVILNÍM ŘÍZENÍ	8
2 ÚČASTNÍCI CIVILNÍHO ŘÍZENÍ.....	10
2.1 PŘEDPOKLADY ÚČASTENSTVÍ	10
2.1.1 Způsobilost být účastníkem řízení	11
2.1.2 Procesní způsobilost	11
2.2 OSOBA ÚČASTNÍKA DLE DRUHU ŘÍZENÍ	12
2.2.1 Účastníci řízení sporného.....	12
2.2.2 Účastníci řízení nesporného.....	13
3 TEORETICKÉ VYMEZENÍ DISPOZIČNÍCH ÚKONŮ ÚČASTNÍKŮ ŘÍZENÍ.....	15
3.1 OBECNĚ K POJMU PROCESNÍCH ÚKONŮ	15
3.2 DISPOZIČNÍ ÚKONY ÚČASTNÍKŮ.....	16
4 DISPOZIČNÍ ÚKONY ÚČASTNÍKŮ V ŘÍZENÍ SPORNÉM.....	18
4.1 ŽALOBA	18
4.1.1 Účinky podání žaloby	19
4.1.2 Náležitosti žaloby	21
4.1.3 Druhy žalob.....	24
4.1.3.1 Dělení žalob podle obsahu žalobního petitu	25
4.1.3.2 Dělení žalob podle právních účinků.....	27
4.1.3.3 Dělení žalob podle právního důvodu	28
4.2 ZPĚTVZETÍ ŽALOBY	30
4.2.1 Právní povaha zpětvzetí žaloby	30
4.2.2 Následky účinného a neúčinného zpětvzetí	32
4.3 NÁVRH NA VYDÁNÍ ROZSUDKU PRO ZMEŠKÁNÍ.....	35
4.3.1 Obecně k pojmu kontumačního rozsudku	35
4.3.2 Návrh na vydání rozsudku pro zmeškání jako dispoziční úkon a soudní rozhodnutí o něm.....	36
4.4 ZMĚNA ŽALOBY.....	40
4.4.1 Změna žaloby jako dispoziční úkon	41
4.4.2 Předpoklady změny žaloby	41
4.4.3 Soudní rozhodnutí o změně žaloby.....	42
4.5 VZÁJEMNÁ ŽALOBA.....	45
4.5.1 Právní povaha vzájemné žaloby.....	45
4.5.2 Nároky uplatněné vzájemnou žalobou a jejich projednání soudem.....	47
4.6 UZNÁNÍ NÁROKU ŽALOVANÝM	50
4.6.1 Náležitosti a možné formy uznání nároku	50
4.6.2 Rozsudek pro uznání.....	51
4.7 SMÍR	55
4.7.1 Právní povaha soudního smíru.....	55
4.7.2 Úloha soudu v procesu uzavírání soudního smíru	56
5 DISPOZIČNÍ ÚKONY ÚČASTNÍKŮ V NESPORNÉM ŘÍZENÍ	59
5.1 NÁVRH NA ZAHÁJENÍ ŘÍZENÍ	60
5.2 ZPĚTVZETÍ NÁVRHU	61
5.3 ZMĚNA NÁVRHU	62
5.4 DOHODA O PŘEDMĚTU ŘÍZENÍ.....	62
ZÁVĚR	65
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	67
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	68

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	68
SEZNAM ODBORNÝCH ČLÁNKŮ	69
SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	70
SEZNAM POUŽITÝCH PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ	70
SEZNAM POUŽITÉ JUDIKATURY	70
ABSTRAKT	72
KLÍČOVÁ SLOVA	73
ABSTRACT.....	74
KEY WORDS.....	75

Úvod

Tato práce se věnuje tématu dispozičních úkonů účastníků řízení. Jedná se o *terminus technicus* z oblasti civilního práva procesního, jehož obsah stručně vystihuje tato definice: „Dispozičními úkony se nazývají ty úkony, kterými účastníci nakládají řízením nebo jeho předmětem.“¹ Z uvedeného je patrné, že dispoziční úkony jsou procesními úkony, jejichž prostřednictvím se v řízení projevuje stejnojmenná zásada dispoziční. Podstatou této zásady je oprávnění účastníků procesu nakládat řízením nebo jeho předmětem. Tím je do rukou účastníků fakticky vložena procesní iniciativa, díky které mohou tito účastníci proces ovlivňovat v souladu se svými právními zájmy. Dispoziční úkony jsou jádrem nalézacího řízení sporného. Je tomu tak proto, že sporné řízení je druhem civilního řízení, ve kterém se dispoziční zásada projevuje nejvýznamněji.

S ohledem na výše popsané jsou dispoziční úkony účastníků v řízení sporném stěžejním předmětem této diplomové práce. Pro účely zachování ucelenosti výkladu se tato práce dále v samostatné kapitole věnuje též dispozičním úkonům účastníků v nesporném řízení, a to navzdory faktu, že je nesporné řízení ovládáno zásadou oficiality, která je v rámci teorií stanoveného výčtu odpovědných principů protipólem zásady dispoziční. Již v úvodu je nutné upozornit, že z důvodu rozsahu se tato práce již nezabývá tématem opravných prostředků. Pro řádné uvedení do problematiky dispozičních úkonů je v prvních kapitolách věnován prostor souvisejícímu tématu dispoziční zásady a rovněž stručnému popisu problematiky účastenství. Přehled jednotlivých dispozičních úkonů, kterými se podrobně zabývá tato práce vyplývá ze strukturovaného obsahu uvedeného na straně 4.

Dispoziční úkony jako procesní nástroje v rukou účastníků řízení mají bezesporu nejen teoretický, nýbrž i dalekosáhlý praktický význam. Zatímco z hlediska procesní teorie je na ně pohlíženo jako na instituty nedílně spjaté s povahou standardního kontradiktorního civilního řízení, které je formováno především ustanoveními občanského soudního řádu, z pohledu ryze praktického se zároveň jedná o nepostradatelný nástroj účastníků na cestě k soudnímu přiznání požadované ochrany jejich subjektivních práv. Prostřednictvím dispozičních úkonů účastníci uplatňují v řízení své nároky a požadavky, překládají soudu své postoje a uvádí stanoviska k věci, která je v konkrétním případě předmětem řízení. Tím vším účastníci dané řízení výrazně ovlivňují a určují jeho další směřování. Je totiž povinností soudu na dispoziční úkony účastníků v souladu

¹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

s procesními předpisy též řádně procesně reagovat a tam, kde to zákon předepisuje, o nich také patřičně rozhodnout. Uvedené skutečnosti jsou důvodem, pro který považuji téma dispozičních úkonů za v současné době tak důležité a aktuální.

Tato práce si klade za cíl uceleně analyzovat českou právní úpravu dispozičních úkonů účastníků civilního řízení. Zvolenému tématu je v práci věnována pozornost se snahou reflektovat jeho blízkou souvislost s problematikou zásady dispoziční. Tuto zásadu proto není možné v práci opominout. Dalším cílem práce je poukázat za současného využití judikatury na některé konkrétní aspekty právní úpravy dispozičních úkonů, v nichž je ponechán větší prostor soudnímu výkladu a poukázat též na vybranou problematiku významnou pro účely aplikační praxe. Zároveň tato práce nastiňuje vybrané právní otázky, které v současnosti vyvolávají mezi procesualisty odbornou diskusi zapříčiněnou odlišnými názory. Na některých místech se tato práce okrajově věnuje otázce limitů dispozice, které se promítají v konkrétních ustanoveních právní úpravy u vybraných dispozičních úkonů.

K dosažení stanoveného cíle jsou v práci využity následující výzkumné metody. V jednotlivých kapitolách je v první řadě analyticky rozebráno zkoumané téma. Dílčí výklad k otázkám konkrétních dispozičních úkonů je dále synteticky spojován do vzájemných souvislostí, v některých případech rovněž mezi sebou vzájemně porovnáván, čímž je rovněž využita metoda komparace. Poznatky zjištěné uplatněním těchto metod jsou ve výsledku shrnuty zpravidla v závěru jednotlivých kapitol a za pomoci explanace předestřeny v podobě výsledného objasnění.

1 Dispoziční zásada v civilním řízení

Dispoziční zásada patří mezi základní zásady civilního procesu. Obecně pojmem právní zásady nebo také právní principy rozumíme „*vůdčí zásady, na kterých stojí právní systém v celku a jednotlivá právní odvětví.*“² V procesněprávní teorii řadíme dispoziční zásadu mezi tzv. odvětvové principy, které mají značný význam pro určení povahy procesu a pro definování procesních rolí účastníků řízení a soudu. Odvětvové principy jsou tvořeny vždy dvojicemi opačného významu, přičemž lze dovést, že převažujícími principy je v souhrnu ovlivněn charakter daného procesu. Dispoziční zásada je charakteristická především pro nalézací řízení sporné a ve světle výše uvedeného odlišuje tento druh řízení především od nalézacího řízení nesporného. Podstata dispoziční zásady spočívá v oprávnění účastníků řízení disponovat s řízením a s předmětem řízení prostřednictvím zákonem definovaných dispozičních úkonů. Tímto způsobem uplatňují účastníci řízení přímý vliv na zahájení, průběh a skončení řízení, stejně tak i na jeho rozsah. Zásada dispoziční stojí na ideji právního zájmu, která znamená, že procesní iniciativa je dána do rukou toho, kdo v řízení uplatňuje svůj vlastní právní zájem. V typologii odvětvových principů je dispoziční zásada zařazena jako protipól k principu oficiality, ve kterém má procesní iniciativu v rukou převážně soud.³

Dalším ze způsobů, jak lze dispoziční zásadu charakterizovat, je forma dispozice. Hrdlička tak definuje dispoziční zásadu jako: „*oprávnění stran nakládat (disponovat) se svými subjektivními právy (předmětem sporu) i procesními prostředky poskytnutými zákonem k ochraně těchto práv.*“⁴ Z uvedeného plyne, že dispoziční zásada se projevuje ve dvou základních aspektech, a sice v oprávnění účastníků disponovat s řízením a disponovat s předmětem řízení. Zatímco v případě dispozice s řízením ovlivňují účastníci průběh řízení (tj. zahájení řízení, změna a zpětvzetí návrhu apod.), u dispozice s jeho předmětem lze procesními úkony účastníků v konečném důsledku uplatňovat vliv na obsah budoucího rozhodnutí. Předmětem řízení tak rozumíme hmotněprávní nárok, o kterém má být v daném řízení rozhodnuto.⁵ Winterová se k uvedenému rozlišení zamýšlí nad otázkou pravdivosti teze: „... *ačkoli se rozlišuje dispozice řízením a dispozice předmětem řízení, jde o dvě stránky téhož jevu, neboť není myslitelné řízení bez předmětu ani předmět bez*

² GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, 341 s. ISBN 978-80-7380-838-9.

³ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁴ HRDLÍČKA, Jindřich. Dispoziční zásada v novém občanském soudním řádu (se zvláštním zřetelem na ustanovení § 153, odst. 2 o. s. ř.). *Právník*, 1965, č. 2, s. 132-140, ISSN 0231-6625.

⁵ STAVINHOVÁ, Jaruška a Petr LAVICKÝ. *Základy civilního procesu*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 124 s. ISBN 978-80-210-5062-4.

řízení.“⁶ Dochází přitom k závěru, že ačkoli lze oba tyto aspekty dispoziční zásady považovat za blízce související, nelze z uvedeného vyvozovat závěr, že jsou současně také oba vždy důsledkem každého dispozičního úkonu účastníka a musí se tak vyskytovat pouze společně. Zatímco v případě dispozice řízením platí, že tato dispozice je důsledkem dispozičních úkonů vždy, dispozice předmětem řízení nastává jako důsledek pouze u některých dispozičních úkonů, s ohledem na což ji lze považovat za jakousi fakultativní složku zásady dispoziční.⁷

Vzhledem k uvedeným závěrům, se kterými se názorově ztotožňuji, nebudou jednotlivé dispoziční úkony popsané dále v této práci řazeny do kategorií dle zmíněných aspektů dispozice. Domnívám se totiž, že by takové členění nemohlo z hlediska systematiky sloužit jako dostatečně výrazný dělicí prvek, když podle výše vysvětleného lze zejména na dispozici předmětem řízení pohlížet spíše jako na příležitostně se vyskytující vlastnost, kterou konkrétní dispoziční úkon má či nikoli. Z mého pohledu proto nelze mezi dále popsanými dispozičními úkony vytvořit ostrou dělicí čáru podle kritéria dispozice řízením či dispozice předmětem řízení, jsou-li obě tyto složky tak úzce propojeny a první ze jmenovaných je v dispozičním úkonu přítomna vždy.

V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že uplatnění zásady dispoziční v občanském právu procesním je projevem úzké souvislosti této právní oblasti s občanským právem hmotným. Jestliže hlavním cílem civilního procesu má být zajištění ochrany subjektivním právům, které vychází z oblasti práva hmotného, musí zásady uplatňované při zajišťování této ochrany platit rovněž pro uplatňování subjektivních práv mimo civilní proces, aby bylo dosaženo jeho náležitého efektivního fungování.⁸ Pro oblast práva hmotného totiž stejně jako v oblasti práva procesního platí, že těm, kdo uplatňují svá práva, ať již v civilním procesu či mimo něj, musí být dány do rukou příslušné nástroje ochrany těchto práv.

Problematika dispoziční zásady nedílně provází téma celé této diplomové práce. Proto o ní bude pojednáno i v následujících kapitolách v souvislosti s jejími projevy u jednotlivých dispozičních úkonů.

⁶ WINTEROVÁ, Alena. Úvaha nad pojetím dispoziční zásady v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1976, 22(2), s. 107-123. ISSN 0323-0619.

⁷ WINTEROVÁ, Alena. Úvaha nad pojetím dispoziční zásady v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 1976, 22(2), s. 107-123. ISSN 0323-0619.

⁸ HRDLIČKA, Jindřich. Dispoziční zásada v novém občanském soudním řádu (se zvláštním zřetelem na ustanovení § 153, odst. 2 o. s. ř.). *Právník*, 1965, č. 2, s. 132-140, ISSN 0231-6625.

2 Účastníci civilního řízení

Pojem účastník řízení je terminus technicus občanského práva procesního. Jeho význam je proto nutné chápat toliko ve smyslu formálním a nezaměňovat jej s pojmem účastník ve smyslu práva hmotného. Oba tyto instituty existují na sobě nezávisle, mohou ale nemusí být ztotožněny v jedné osobě. Účastník řízení je vedle soudu základním subjektem civilního procesu, bez něhož tento proces není myslitelný. Zásadně platí, že v každém řízení musí existovat vždy minimálně jeden účastník, o jehož právech a povinnostech má být rozhodnuto. V řízení sporném, kterým se tato práce bude převážně zabývat, je nejnižší možný počet účastníků ovlivněn charakterem tohoto druhu řízení, a proto je zde nutná existence minimálně dvou účastníků, jednoho na každé straně sporu. Tato podmínka přitom vyplývá z logického předpokladu, že spor nemůže účastník v procesu vést sám se sebou. Stane-li se někdo účastníkem řízení, je účastníkem zásadně pro celé toto řízení, přičemž zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o.s.ř.“) výslovně pamatuje na konkrétní výjimky z tohoto pravidla, tedy na situace, kdy účastník opustí řízení před jeho ukončením (např. záměna účastníka ve smyslu ust. § 92 odst. 2 o.s.ř., procesní nástupnictví dle ust. § 107 o.s.ř. atd.) Pojem účastník řízení je nutné dále odlišit od termínu osoby zúčastněné na řízení. Zatímco osobě účastníka v procesu zásadně vznikají práva a povinnosti a současně pouze o jeho právech a povinnostech je v daném řízení rozhodováno, tj. tato práva a povinnosti jsou předmětem řízení, osoba zúčastněná na řízení může získat samostatné postavení pouze v určité dílčí části řízení a sice tehdy, rozhoduje-li se o jejím právu. V takovém dílčím úseku řízení a pouze ve vztahu k němu se osoba zúčastněná na řízení stává účastníkem a uplatňuje svůj vlastní procesní nárok. Jako typický příklad takové osoby lze zmínit osobu znalce, který uplatňuje v řízení své právo na přiznání znalečného.⁹

Určení osob, které mají v konkrétním řízení postavení účastníků, obvykle nečiní v procesní praxi větší potíže. V řízení sporném je navíc přesná identifikace účastníků jednou z nezbytných náležitostí žaloby jako již prvního podání, které k soudu v dané věci směřuje. Vznikne-li i přesto v některém případě o osobách účastníků pochybnost, nabízí platná právní úprava soudu řadu možností, jak na takovou situaci přiléhavě reagovat.

2.1 Předpoklady účastnosti

Než se dostaneme k samotné otázce, kdo je pro určitý druh řízení konkrétně označován jako účastník, je třeba si ještě stručně uvést, za jakých podmínek se může osoba účastníkem řízení stát

⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

a samostatně svým jménem před soudem jednat. V tomto smyslu patří mezi předpoklady účastenství v civilním řízení soudním způsobilost být účastníkem řízení a procesní způsobilost.

2.1.1 Způsobilost být účastníkem řízení

„Způsobilost být účastníkem řízení má ten, kdo má právní osobnost; jinak jen ten, komu ji zákon přiznává.“¹⁰ Z uvedené zákonné definice lze odvodit dvě skupiny osob, které jsou nositeli této způsobilosti, jinak nazývané též procesněprávní subjektivita. Na jedné straně ti, kdo mají právní osobnost ve smyslu ust. § 15 zákona č. 89/2012 Sb.¹¹, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „n.o.z.“), na straně druhé ti, komu zákon výslovně právní osobnost přiznává. Do první kategorie lze zařadit osoby fyzické a právnické, do druhé pak ty entity, které nejsou osobami, nicméně zákon jim procesněprávní subjektivitu za určitých okolností přiznává výslovně. Jako příklad takového účastníka můžeme uvést státní zastupitelství, které je organizační složkou státu a jako takové obecně nemá právní osobnost. Ta je mu přiznána zákonem v ust. § 35 o.s.ř. Způsobilost být účastníkem řízení je jednou z procesních podmínek¹², jejíž nedostatek v okamžiku zahájení řízení je neodstranitelnou vadou, která má za následek zastavení řízení dle ust. § 104 odst. 1 o.s.ř. Procesněprávní subjektivita je institutem, který tradičně napomáhá v civilním procesu jasně definovat okruh subjektů a jiných entit, jejichž účastenství před soudem v občanskoprávním řízení je potenciálně přípustné. Také z toho důvodu je její nedostatek nezhojitelnou překážkou, se kterou přípustnost účastenství stojí a padá.

2.1.2 Procesní způsobilost

Procesní způsobilost není, na rozdíl od procesněprávní subjektivity, „čistým“ předpokladem účastenství. Toto je patrné zejména ze skutečnosti, že její nedostatek sám o sobě nebrání osobě být účastníkem ani nebrání soudu v dalším postupu v řízení a eventuálnímu vydání meritorního rozhodnutí. Nastane-li situace, v níž účastník řízení nemá dostatek procesní způsobilosti, nemůže před soudem jednat samostatně, nýbrž vyvstane potřeba, aby nadále vystupoval a jednal prostřednictvím zástupce. Procesní způsobilostí tak označujeme způsobilost účastníka před soudem samostatně jednat. Podle ust. § 20 o.s.ř. má účastník procesní způsobilost v rozsahu, v jakém je svéprávný. Z uvedeného vyplývá, že procesní způsobilost nemá účastník v rozsahu, v jakém je ve svéprávnosti omezen. Nezletilému se naopak procesní způsobilost přisuzuje

¹⁰ Pozn. viz ust. § 19 odst. 1 o.s.ř.

¹¹ Pozn. „Právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti.“

¹² Pozn. Občanský soudní řád používá pojem *podmínky řízení*, viz ust. § 103 o.s.ř. Jedná se o takové podmínky, za kterých může soud vydat rozhodnutí ve věci samé.

v rozsahu míry jeho rozumové a volní vyspělosti.¹³ Hodnocení procesní způsobilosti je v řízení před soudem potřebné rovněž z praktického hlediska. Řízení je tak chráněno před případnými komplikacemi a prodlužováním v důsledku nedostatku potřebných rozumových či volních schopností na straně některého z účastníků.

2.2 Osoba účastníka dle druhu řízení

Odpověď na otázku, kdo je v určitém druhu civilního řízení účastníkem, nalezneme v právní úpravě napříč právními předpisy. Vzhledem k tomu, že se tato práce z důvodu rozsahu zaměřuje pouze na dispoziční úkony účastníků nalézacího řízení, budu se níže věnovat blíže pouze osobám účastníků řízení sporného a nesporného. I tak lze pro ucelenost alespoň zmínit, že v jednotlivých právních předpisech je možné nalézt zvláštní definice účastníků také například pro řízení zajišťovací, řízení vykonávací, řízení exekuční, insolvenční atd.¹⁴

2.2.1 Účastníci řízení sporného

Legální definici účastníků nalézacího řízení sporného nalezneme v ust. § 90 o.s.ř., které stanoví: „*Účastníky řízení jsou žalobce a žalovaný.*“ Označení účastníků odvozené od procesního úkonu, kterým je žaloba, lze dle pramenů na našem území nalézt již ve středověku. Tato terminologie je v české právní úpravě příhodně užívána i dnes, což se jeví jako vhodné zejména proto, že žaloba skutečně v mnoha ohledech s účastenstvím ve sporném řízení úzce souvisí. Žaloba je procesním institutem, kterým se řízení zahajuje. Subjektivní právo na žalobu¹⁵ je jednou ze složek obecného petičního práva ve smyslu čl. 18 Listiny základních práv a svobody (dále jen „LZPS“)¹⁶. Okamžikem podání žaloby k soudu se osoba, která žalobu podává, stává žalobcem a vzniká mezi ním a soudem procesněprávní vztah. Žalovaný je do své procesněprávní pozice instalován též prostřednictvím žalobce, který jej v žalobě označí. Procesněprávní vztah mezi žalovaným a žalobcem stejně jako mezi žalovaným a soudem vzniká v okamžiku doručení žaloby žalovanému prostřednictvím soudu.¹⁷

Dle výše nastíněného formálního (procesního) pojetí účastenství lze ve zkratce shrnout, že za žalobce označujeme toho, kdo ve sporném řízení podává žalobu a za žalovaného pak toho, kdo

¹³ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMUĚÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMUĚÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹⁵ Pozn. latinsky „*ius ad litem*“

¹⁶ Pozn. čl. 18 odst. 1 LZPS: „*Petiční právo je zaručeno; ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu má každý právo sám nebo s jinými se obracet na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi.*“

¹⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta a Marek JURÁŠ. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, 256 s. ISBN 978-80-87576-78-6.

je tak žalobcem v žalobě označen. Z uvedeného vyplývá, že rozhodnutí, kdo bude účastníkem, náleží pouze žalobci a soud ani žalovaný na toto určení nemá žádný vliv. Formální pojetí účastenství ve sporném řízení je nutné striktně odlišovat od věcné legitimace. Ta je naopak otázkou výlučně hmotněprávní a z povahy věci bývá vyjasněna vždy až v samotném závěru řízení. V rámci věcné legitimace je žalobce aktivně legitimován jen tehdy, svědčí-li mu subjektivní právo, jehož ochrany se před soudem domáhá. Stejně tak žalovaný je pasivně legitimován pouze tehdy, má-li v oblasti hmotného práva povinnost odpovídající právu žalobce. Věcná legitimace je tedy na účastenství v procesním smyslu nezávislá a její absence nebrání žalobci ani žalovanému mít v daném řízení procesní práva a povinnosti.¹⁸

Uvedená striktní oddělenost procesního účastenství od věcné legitimace je jedinou možnou cestou k zachování řádné funkce civilního procesu. Právě zjištění, zda žalobci skutečně svědčí žalovaný nárok, tedy jestli je skutečně věcně legitimován k podání žaloby, je totiž jedním z hlavních cílů, o který má soud v procesu usilovat. Přitom je třeba již na počátku procesu garantovat každému účastníkovi možnost uplatnění svých procesních práv, aby je tak mohl užít například i žalovaný, který se v daném procesním postavení ocitne bez své vůle, ačkoli věcně legitimován k plnění povinnosti odpovídající žalovanému nároku není. Takovému účastníkovi tím spíše nesmí být uplatnění procesních nástrojů odepřeno, aby mohl tuto skutečnost v řízení úspěšně prokázat.

2.2.2 Účastníci řízení nesporného

Tato diplomová práce si neklade za cíl podrobně analyzovat kritéria rozlišení a další specifika účastenství v řízení sporném a nesporném, neboť taková analýza je zajisté způsobilá být zcela samostatným tématem jiné diplomové práce. Zjednodušeně lze pro ucelenost výkladu sloužícího účelu této práce uvést jen několik základních skutečností.

Dvě další legální definice účastníků nalézacího řízení nalezneme v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních ve znění pozdějších předpisů (dále jen z.ř.s.), konkrétně v ust. § 6 odst. 1 a 2. Vzhledem k velké rozmanitosti vztahů, které tento zákon upravuje, není objektivně možné vytvořit definici zastřešující obecně všechny účastníky řízení dle tohoto zákona. Oproti definici účastníků v řízení sporném vychází definice v ust. § 6 zejména z materiálního pojetí účastenství. Podstata materiálního pojetí tkví v tom, že určení okruhu těchto účastníků je úzce spjato s hmotným právem. Za výjimku lze označit účastenství navrhovatele, u něhož se uplatní formální pojetí, které je charakteristické pro účastenství v řízení sporném, jak je nastíněno výše.

¹⁸ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

Nesporná řízení zahrnují velké množství specifických řízení povahou v mnoha ohledech velmi rozdílných. Tato značná diverzita je též důvodem absence jednotné právní úpravy nesporných řízení jako celku. Namísto toho volí zákonodárce cestu zvláštní právní úpravy pro každý druh nesporného řízení. Cílem nesporných řízení je v obecné rovině uspořádání právních poměrů účastníků, nikoli rozhodnutí určitého sporu, jak je tomu u řízení sporných. Dalším specifikem nesporných řízení je bezesporu nutnost existence výslovného zákonného ustanovení, o které soud opírá civilní pravomoc v dané věci rozhodnout. Nejčastěji se jedná o taková řízení, v nichž je dán určitý veřejný zájem na jejich projednání.

Definice v ust. § 6 odst. 1 a 2 z.ř.s. jsou samostatné, na sobě navzájem nezávislé a není možné je ani vzájemně kombinovat. K otázce aplikačního vztahu těchto dvou definic je podstatné rozlišovat mezi řízeními, na které se bude aplikovat účastenství ve smyslu odst. 1 a naopak těmi, kdy bude určeno podle odst. 2. Odstavec 1 označuje za účastníky navrhovatele a toho, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Přitom je nutné brát zřetel na dikci zákonodárce, který toto stanovuje pro všechna řízení, která mohou být zahájena i bez návrhu. Z uvedeného lze *a contrario* dovodit, že zatímco tato definice se vztahuje na řízení, která se zahajují jak na návrh, tak i bez návrhu, definice v odstavci 2 se aplikuje pouze na řízení zahajovaná na návrh. Dle odst. 2 jsou účastníky řízení navrhovatel a ten, koho zákon za účastníka (výslovně) označuje. V obou definicích je za účastníka označen navrhovatel, je tedy zjevné, že vyjma případů, ve kterých je nalézací řízení zahajováno z moci úřední, je účast navrhovatele v nalézacím řízení vždy obligatorní. Jestliže definice dle odst. 2 určuje jako účastníka toho, koho tak na jiném místě zákon označí, vyplývá z uvedeného opět výkladem *a contrario*, že není-li pro určité řízení takové zákonné ustanovení, které by osobu za účastníka označovalo, je nezbytné aplikovat definici podle odst. 1.¹⁹

Je to právě odlišný charakter řízení sporného a nesporného, který je důvodem potřeby vzájemného odlišení účastníků těchto řízení. Zatímco nesporné řízení je obecně charakteristické svou preventivní funkcí, kdy výsledné soudní rozhodnutí má za cíl autoritativně upravit právní poměry mezi účastníky do budoucna, účelem řízení sporného je spíše napravit porušení práva, ke kterému již došlo. Definice účastníků nesporného řízení v ust. § 6 z.ř.s. zároveň svou formulací reflektuje potřebu obsáhnout účastníky všech rozličných druhů nesporných řízení, což je oproti jednoznačnému formálnímu pojetí v řízení sporném podstatně složitější úkol.

¹⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Marek JURÁŠ. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, 256 s. ISBN 978-80-87576-78-6.

3 Teoretické vymezení dispozičních úkonů účastníků řízení

3.1 Obecně k pojmu procesních úkonů

Procesní úkony lze v obecné rovině charakterizovat jako „...úkony subjektů, které se účastní civilního soudního řízení, kterými tyto subjekty realizují svá procesní práva a plní své procesní povinnosti.“²⁰ Dle konkrétních subjektů, kterým náleží činit procesní úkony v řízení, tyto úkony zpravidla dále třídíme, a to na procesní úkony soudu, účastníků, příp. dalších subjektů. Winterová si všímá významného vlivu procesních úkonů na civilní proces jako celek: „Procesní úkony soudu, účastníků, popř. dalších subjektů na sebe navazují, doplňují se a vytvářejí tak proces jakožto dynamický děj.“²¹ S tímto nelze než souhlasit, neboť si nelze představit proces bez úkonů, které jej vytváří, definují a formují.

Existuje zjevná paralela mezi významem procesních úkonů v procesním právu a významem právních jednání v právu hmotném. Mezi těmito dvěma instituty je však také celá řada zásadních odlišností. Zatímco právní jednání jsou ovlivňována hmotněprávní zásadou autonomie vůle, v jejímž rámci mohou subjekty výrazně formovat své právní postavení v souladu se svou vůlí, prostor vymezený pro procesní úkony je v tomto ohledu výrazně užší, jelikož je jejich realizace ohraničena civilněprocesním vztahem, bez kterého nejsou myslitelné. V tomto smyslu proto Dvořák hovoří o tzv. nesamostatné povaze procesních úkonů.²²

Další výrazný rozdíl mezi procesními úkony a právním jednáním spočívá ve zkoumaných aspektech rozhodných pro jejich bezvadnost. V procesněprávní teorii převažuje názor, že u procesních úkonů je tímto rozhodným kritériem projev vůle. Právě tato myšlenka je základní podstatou tzv. teorie projevu. Na rozdíl od právních jednání, u nichž je pro posouzení jejich (ne)platnosti vždy nutné zkoumat rovněž vnitřní aspekty vůle jako takové,²³ v procesním právu jsou tyto aspekty nerozhodné. Nezkoumá se tak, zda procesní úkon odpovídá skutečné vůli jednatelce nebo zda nebyl učiněn omylem. Pro procesní úkony je stěžejní projev vůle. Tento projev pak bude posuzován v souladu s ust. § 41 odst. 2 o.s.ř. podle svého obsahu, a to i když je nesprávně označen. Ve svém důsledku lze uvedený přístup naplňující ve vztahu k procesním úkonům teorii projevu považovat za jediné možné řešení. Pokud by totiž byl na soud kladen

²⁰ SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2014, xxvi, 432 s. ISBN 978-80-7400-279-3.

²¹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1..

²² DVOŘÁK, Bohumil. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 3, s. 84-90, ISSN 1210-6410.

²³ Pozn. např. jedná-li se o vůli svobodnou, vážnou či prostou omylu

požadavek posuzovat procesní úkony totožně jako je tomu u právních jednání, proces by se zkomplikoval natolik, že by reálně hrozila jeho paralýza či dokonce úplná ztráta funkčnosti.²⁴

Z uvedených znaků charakteristických pro procesní úkony vyplývá, že se jejich povaha výrazně odvíjí od zákonných pravidel vymezujících civilní proces, v jehož rámci jsou tyto úkony uskutečňovány. Vzhledem ke skutečnosti, že jsou procesní úkony nedílnou součástí civilního procesu, jsou spolu tyto vzájemně propojeny natolik, že často nelze jasně určit, zda jedno utváří druhé či naopak. Z tohoto pohledu se procesní úkony, jak již bylo výše zmíněno, odlišují od právních jednání v oblasti hmotného práva, kterým jejich povaha umožňuje ovlivňovat a utvářet právní vztahy mnohem více nezávisle.

3.2 Dispoziční úkony účastníků

Dispoziční úkony jsou zvláštním druhem procesních úkonů účastníků řízení, které mají v civilním řízení významné postavení. Mají vliv na samotnou existenci řízení i na jeho předmět. Do rukou účastníků je tak dáno poměrně široké pole dispozice řízením, hovoříme též o dispoziční autonomii stran. Je však nutné zdůraznit, že tato autonomie není bezbřehá. Rozsah vlivu, kterým účastník na řízení působí se liší dle konkrétního druhu dispozičního úkonu a v některých případech je korigován zásahy ze strany soudu, kterému zákonodárce stanovuje oprávnění do dispoziční autonomie stran zasahovat.²⁵

Jak již bylo nastíněno v první kapitole, dispoziční úkony jsou v civilním procesu především stěžejním projevem dispoziční zásady, když právě jejich prostřednictvím vyvíjí strany iniciativu, domáhají-li se ochrany svých subjektivních práv. Zároveň však uplatnění dispozičních úkonů není pro tyto strany povinností, nýbrž je postaveno na principu *vigilantibus iura*.²⁶ Soudní ochrana proto nemá být nikomu vnucována, jde toliko o oprávnění, které stát zajišťuje a jež je možné využít. Proces jako celek je ve svém důsledku především v dispozici stran, přičemž dispozice jednoho z účastníků je omezena zájmem protistrany.²⁷ Konkrétní projev uvedeného lze spatřovat především ve sporném řízení, kde jsou to právě výhradně procesní strany, na kterých spočívá rozhodnutí o zahájení řízení a jeho předmětu či o případné dispozici tímto předmětem v průběhu řízení, stejně jako o ukončení řízení.²⁸ Tímto způsobem se ve sporném řízení plně rozvíjí

²⁴ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

²⁵ DVOŘÁK, Bohumil. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 3, s. 84-90, ISSN 1210-6410.

²⁶ Pozn. celým názvem „*vigilantibus iura scripta sunt*“ v překladu „*zákony jsou psány pro bdělé*“

²⁷ WINTEROVÁ, Alena. Nové pohledy na civilní proces (Soukromé spory projednávat nebo vyšetřovat?). *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 2004, č. 4, s. 27-32, ISSN 0323-0619.

²⁸ DOBROVOLNÁ, Eva a Petr LAVICKÝ. *Současnost a perspektivy českého civilního procesu: sborník statí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 128 s. ISBN 978-80-210-7686-0.

dispoziční volnost a do popředí se staví role účastníků, jejichž procesní aktivita je klíčovým předpokladem, aby mohlo dojít k naplnění účelu civilního procesu.

V následujících kapitolách této diplomové práce budou podrobněji rozebrány jednotlivé dispoziční úkony a jejich vliv na řízení či jeho předmět s rozlišením jejich aplikace v řízení sporném a nesporném. Mezi jednotlivé dispoziční úkony, kterými se budu zabývat, patří pro sporné řízení: *žaloba, změna žaloby, zpětvzetí žaloby, vzájemná žaloba a námitka započtení, smír, uznání nároku, návrh na vydání rozsudku pro zmeškání*, pro řízení nesporné: *návrh na zahájení řízení, změna návrhu, zpětvzetí návrhu a dohoda o předmětu řízení*.

4 Dispoziční úkony účastníků v řízení sporném

Sporné řízení je základním druhem civilního procesu, v němž jsou rozhodovány spory o právo mezi subjekty stojícími proti sobě v postavení vzájemných odpůrců, kteří mají protichůdné zájmy na jeho výsledku. Je současně typem civilního řízení, v němž se nejvýrazněji projevuje dispoziční zásada, a to právě prostřednictvím řady dispozičních úkonů, které mohou účastníci uplatnit. Sporné řízení je zpravidla zahájeno na návrh nazývaný žaloba.²⁹

4.1 Žaloba

Žalobou označujeme dispoziční úkon, kterým účastník (tj. žalobce) zahajuje sporné řízení. Současně platí, že nalézací řízení sporné nemůže být zahájeno jinak než žalobou, což lze rovněž vyjádřit latinským rčením „*nemo iudex sine actore*“.³⁰ Jinými slovy je tedy žaloba ve smyslu procesněprávním návrhem na zahájení sporného řízení před soudem.³¹ Svým významem však žaloba tuto definici ještě dále přesahuje, resp. ji lze definovat dalšími způsoby dle toho, na jaký aspekt jejích vlastností předmětná definice klade důraz. Jak píše o žalobě prof. Winterová „*nemá-li být jen prázdnou formou, přirozeně plní více funkcí a čerpá z více právních odvětví, než se z ryze praktického pohledu jeví.*“³² Právě prostřednictvím žaloby tak zákonodárce garantuje každému právo na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 LZPS jako nedílnou součást vůdčího principu práva na spravedlivý proces. Právo na vyvolání soudní ochrany podáním žaloby je podle Stavinohové obsahem tzv. žalobního práva, které je konkrétním projevem obecného petičního práva obracet se na státní orgány s návrhy či stížnostmi.³³ V tomto smyslu je žaloba procesním úkonem, kterým se žalobce může domáhat ochrany svého ohroženého subjektivního hmotného práva. Toto tvrzení však nelze považovat za bezvýjimečně platné. Zákon vcelku logicky pro náležitosti žaloby nestanovuje povinnost, aby žaloba byla pravdivá. V praxi se tak žalobce může obracet s žalobou na soud i v případě, že mu subjektivní právo, které je předmětem žaloby, nesvědčí. Je poté úkolem soudu tuto skutečnost v řízení zjistit a takovou žalobu zamítnout. Za další výjimku lze v tomto ohledu považovat též zákonem upravenou možnost soudu rozhodnout bez zjišťování skutečného

²⁹ HENDRYCH, Dušan, Miroslav BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠÁMAL, Ivana ŠTENGLOVÁ a Pavel ŠTURMA. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

³⁰ Pozn. z lat. ve významu „kde není žalobce, není soudce“

³¹ LAVICKÝ, Petr, Radovan DÁVID, Eva DOBROVOLNÁ, Miloslav HRDLIČKA, Radim CHALUPA a Tereza PONDIKASOVÁ. *Moderní civilní proces*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 268 s. ISBN 978-80-210-7601-3.

³² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

³³ STAVINOHOVÁ, Jaruška a Petr HLAVSA. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 660 s. ISBN 80-210-3271-5.

stavu věci pouze na základě tvrzení uvedených v žalobě.³⁴ V daném případě má pak žaloba stejné účinky jako soudem provedený důkaz.³⁵

Z nastíněného vyplývá vcelku zjevné objasnění, proč neplní žaloba zmíněnou funkci ochrany ohrožených práv vždy bez dalšího. V obecné rovině má však návrh obsažený v žalobě (resp. v žalobním petitu) být předmětem soudního přezkumu, jehož žádoucím výsledkem je závazné a konečné rozhodnutí o konkrétních poměrech stran. Žaloba je proto také úkonem, od něhož soud odvozuje legitimitu dále ve věci rozhodnout, přičemž toto rozhodnutí o předmětu žaloby není pouze oprávněním soudu, nýbrž též jeho povinností.

V neposlední řadě je žaloba jedním z nejzajímavějších procesních úkonů z pohledu dispoziční zásady, která se v ní významným způsobem projevuje. Žaloba je v tomto směru úkonem, kterým žalobce řízením nakládá, a to nejen tak, že žaloba doručená soudu zahajuje řízení, ale rovněž svým obsahem, neboť žalobce v žalobě určuje účastníky řízení a vymezuje předmět sporu.³⁶ Prostřednictvím žaloby jako dispozičního úkonu tak žalobce disponuje řízením a současně i jeho předmětem.

4.1.1 Účinky podání žaloby

Jak již bylo výše zmíněno, s okamžikem podání žaloby je spjato hned několik podstatných na tento úkon navazujících důsledků. Hovoříme také o účincích podání žaloby. Na prvním místě je od okamžiku podání žaloby odvozen moment, kdy dochází k zahájení řízení před soudem. Zahájení řízení je proto bezprostředním účinkem, který žaloba vyvolává. S ohledem na to, že dnem podání žaloby nastávají rovněž právní účinky spojené se zahájením řízení, můžeme o nich rovněž hovořit přímo jako o účincích žaloby. Při hledání odpovědi na otázku, proč je důležité moment zahájení řízení přesně stanovit, lze uvedením jednoho příkladu z mnoha poukázat na překážku litispendence³⁷ upravenou v ust. § 83 odst. 1 o.s.ř. Tato překážka vzniká okamžikem zahájení řízení a brání tomu, aby o totožné věci ve stejnou dobu probíhalo ještě jiné soudní řízení. Účinků spojených s podáním žaloby však v procesní teorii rozlišujeme mnohem více. Obecně vzato je lze rozdělit na dvě základní skupiny určené podle právní sféry, v jaké se projevují, a sice na účinky hmotněprávní a procesněprávní. Mezi procesněprávní účinky podání žaloby patří tyto: vznik procesněprávního vztahu mezi soudem a účastníky řízení, výše zmíněnou překážku litispendence

³⁴ Pozn. zejména rozsudkem pro zmeškání dle ust. § 153b o.s.ř.

³⁵ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

³⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

³⁷ Pozn. z latinského „*litis pendens*“ tj. překážka „*probíhajícího sporu*“

a možnost výběru příslušného soudu, pokud to zákon v dané věci připouští.³⁸ Procesněprávní nebo také civilněprocesní vztah definuje Dvořák jako „*právní vztah, v jehož rámci subjekty civilního procesu svými projevy vůle vyvolávají právní účinky.*“³⁹ Tento vztah je ve své úplnosti vztahem trojstranným, samotným podáním žaloby však vzniká nejprve pouze mezi dvěma stranami, tj. soudem a žalobcem. Žalovaný je jako třetí strana do vztahu zahrnut až následně v okamžiku, kdy je žaloba prostřednictvím soudu doručena také jemu. Svoboda k tomuto konstatuje, že ke vzniku základního procesního vztahu mezi účastníky, tedy mezi žalobcem a žalovaným, dochází až v okamžiku, kdy je soudu ze strany žalobce podána formálně projednatelná žaloba. Toto Svoboda záhy ilustruje na příkladu. Obsahuje-li žaloba vady, jež nejsou ani v dodatečně lhůtě stanovené soudem ke zjednání nápravy odstraněny, soud žalobu usnesením odmítne. Přestože jde o usnesení, kterým se řízení končí, je doručováno toliko žalobci, nikoli však žalovanému. Takovou soudní praxi lze podle Svobody zdůvodnit jedině tak, že k přeměně hmotněprávního vztahu na souhrn procesních práv a povinností, jež jsou obsahem vztahu procesního, dochází mezi účastníky řízení až podáním žaloby, která je formálně projednatelná, resp. neobsahuje vady ve smyslu ust. § 43 o.s.ř.⁴⁰ Mám za to, že s uvedeným závěrem lze souhlasit, neboť tento není v rozporu s všeobecně teorií uznávaným názorem o vzniku procesního vztahu mezi účastníky okamžikem doručení žaloby žalovanému, nýbrž tento v podstatě pouze upřesňuje. Co se týká posledního ze zmíněných procesněprávních účinků, tedy výběru příslušného soudu tam, kde to zákon žalobci umožňuje, lze tuto volbu využít pouze do okamžiku zahájení řízení. Z toho plyne, že podáním žaloby je soud zvolen a nelze jej již dále měnit. V daném případě se uplatní zásada *perpetuatio fori*, podle které již, nestanoví-li zákon výslovně něco jiného, zůstává soud po zahájení řízení příslušný pro celé toto řízení.⁴¹

Pro úplnost věci je třeba ještě stručně zmínit účinky, jež podání žaloby vyvolává ve sféře hmotněprávní. Podání žaloby má v této oblasti vliv zejména na běh promlčecích a prekluzivních lhůt. V obou případech přitom platí, že je-li subjektivní právo u soudu uplatněno podáním žaloby alespoň poslední den dané lhůty, nemůže během řízení před soudem dojít k jejímu uplynutí, neboť po dobu soudního řízení tato lhůta neběží. Jiné hmotněprávní účinky nenastávají jako následek podání žaloby vždy, nýbrž pouze příležitostně podle okolností konkrétního případu. Jedná se

³⁸ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

³⁹ DVOŘÁK, Bohumil. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 3, s. 84-90, ISSN 1210-6410.

⁴⁰ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

⁴¹ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

zejména o případy, kdy je podání žaloby současně hmotněprávním úkonem nebo mu právní účinky v této sféře výslovně přizná zákon.⁴²

Vezmeme-li v úvahu všechny výše popsané účinky, které jsou s procesním úkonem žaloby nedílně spojeny, je zřejmé, že je žaloba jedním z nejsilnějších nástrojů, které má účastník v civilním procesu k dispozici. Důkazem toho je i její zmíněný přesah z oblasti procesního práva do práva hmotného, v němž je žaloba rovněž způsobilá vyvolat právní účinky. Právě pomocí právních účinků lze žalobu také definovat, jelikož nám tyto poskytují mnoho informací o její povaze.

4.1.2 Náležitosti žaloby

Zaměříme-li se na žalobu jako na dispoziční úkon, kterým se žalobce obrací na soud ve většině případů úplně poprvé, je již z ryze praktického hlediska zřejmé, že cílem žaloby je vymezit spor v jeho základních aspektech. Obsahové náležitosti ve vztahu k žalobě rozlišujeme v o.s.ř. na obecné náležitosti dle ust. § 42 odst. 4, které stanovují obligatorní náležitosti každého podání, resp. procesního návrhu účastníka v nejširším slova smyslu,⁴³ a zvláštní náležitosti vyjmenované v ust. § 79 odst. 1. Podle ust. § 42 odst. 4 o.s.ř. musí být z každého podání adresovaného soudu patrné: kdo je činí, kterému soudu je určeno, které věci se týká a co sleduje, také musí být podepsáno a datováno.

Zvláštní náležitosti stanovené obligatorně pro žalobu v ust. § 79 odst. 1 o.s.ř. jsou rozšířením a konkretizací náležitostí obecných a jedná se o tyto: přesné označení účastníků, popř. jejich zástupců, vyličení rozhodujících skutečností, označení důkazů, žalobní petit.

Aby byl naplněn požadavek přesného označení účastníků, je třeba, aby žalobce kromě identifikace sebe sama v žalobě dostatečně označil také žalovaného. Je-li účastníkem fyzická osoba, považuje se za dostatečné označení této osoby uvedení jména, příjmení a bydliště. Jedná-li se o osobu podnikající, je nutné ve věcech obchodních uvést také identifikační číslo této osoby. Právnícké osoby se v žalobě identifikují obchodní firmou, sídlem a identifikačním číslem, popřípadě také označením osoby, která za tuto právníckou osobu jedná. Specifické označení platí v civilním řízení pro stát. Ten se v žalobě přesně označí uvedením názvu státu a určením příslušné organizační složky, která za něj před soudem vystupuje.⁴⁴

⁴² WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

⁴³ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací. 9. aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁴⁴ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací. 9. aktualizované vydání*. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

Obligaturní náležitost v podobě povinnosti žalobce vyličít rozhodující skutečnosti je prvkem, v němž lze spatřovat projev zásady dispoziční a zásady projednací. S ohledem na charakter sporného řízení lze uvést, že základem pro skutková zjištění soudu musí být především informace poskytnuté účastníky řízení, zejména pak žalobce. Je tomu tak především proto, že předmětem řízení je na prvním místě zájem účastníků na poskytnutí ochrany jejich právům. V civilním řízení soud nemá na rozdíl od řízení trestního k dispozici vyšetřovací aparát, a proto nemá ani nemůže mít povinnost sám po skutečnostech pátrat. Z toho důvodu mají za účelem zjištění rozhodujících informací účastníci řízení uloženou povinnost poskytnout soudu součinnost v tomto směru, označovanou jako povinnost tvrzení. Nedostání této povinnosti má přitom za následek, že soud účastníkovi požadovanou právní ochranu nepřizná. Žalobce má v ideálním případě již v žalobě uvést veškeré relevantní a rozhodné skutečnosti. V praxi se toto však nemusí při prvním procesním úkonu zcela podařit. Proto lze konstatovat, že je podstatné, aby byly v žalobě popsány alespoň některé hlavní rozhodující skutečnosti. V neposlední řadě je třeba uvést, že žalobce je povinen vyličít rozhodné skutečnosti stran skutkového stavu věci, jeho úkolem však není skutkový stav právně kvalifikovat. V souladu se zásadou *iura novit curia*⁴⁵ není ani třeba soudu pro právní posouzení věci navrhovat podklady.⁴⁶

Žalobcova povinnost důkazní nutně navazuje na výše popsanou povinnost tvrzení. Stejně jako je úkolem žalobce dostát v žalobě povinnosti tvrzení, je současně jeho povinností na podporu těchto tvrzení doložit důkazní prostředky.⁴⁷ Hovoříme tak o důkazním břemenu, které žalobce tíží stran všech jím tvrzených skutečností, vyjma těch, které dokazovat není třeba⁴⁸ nebo na které se vztahuje právní domněnka⁴⁹.

Nejdůležitější částí žaloby je žalobní petit. Je současně klíčovým prvkem tvořícím samotnou podstatu žaloby. Absentuje-li v žalobě petit, jde o takovou překážku řízení, která, nebude-li na výzvu soudu ve stanovené lhůtě zhojena, má za následek odmítnutí žaloby. Mezi ostatními obligatorními náležitostmi žaloby však žalobní petit vyniká spíše z jiných důvodů. Winterová píše: „(žalobní petit) společně se skutkovým tvrzením tvoří tzv. procesní nárok, o němž má soud jednat

⁴⁵ Pozn. z lat. v překladu „soud zná právo“

⁴⁶ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

⁴⁷ Pozn. Pojmem „**důkazní prostředek**“ označujeme v civilním řízení všechny prostředky, jimiž lze v procesu dokazování zjistit stav věci. (STAVINOHOVÁ, Jaruška. Důkazní prostředky. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.)

Naproti tomu „**důkazy**“ jsou přímé poznatky (informace, údaje) o právně relevantních skutkových okolnostech, které jsou předmětem dokazování. (PÚRY, František. Důkazy v řízení. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.)

⁴⁸ Pozn. viz ust. § 121 o.s.ř.

⁴⁹ Pozn. viz ust. § 133 o.s.ř.

a rozhodnout.⁵⁰ Podíváme-li se na žalobu z hlediska dispoziční zásady, lze říci, že podáním žaloby žalobce disponuje řízením v tom smyslu, že iniciuje jeho zahájení. Projevem své vůle tak určuje, zda bude v dané věci řízení zahájeno či nikoli. V žalobním petitu se pak předmětná žaloba konkretizuje, jinými slovy žalobním petitem žalobce vymezuje předmět řízení. Vymezením předmětu řízení rozumíme určení mezí, v jejichž rámci musí soud stanovit své rozhodnutí. Projevem dispoziční zásady jsou přitom oba tyto popsané aspekty žaloby, tedy jak dispozice řízením, tak také dispozice jeho předmětem. V tomto směru je žaloba specifickým dispozičním úkonem.

Žalobní petit je návrhem žalobce, kterým soudu předkládá svůj požadavek na znění konečného výroku soudního rozsudku. Slovy zákonodárce musí být z petitu patrné, čeho se žalobce domáhá.⁵¹ Zároveň obecně až na výjimky⁵² platí, že je soud žalobním petitem vázán. S ohledem na to procesněprávní teorie z uvedených skutečností dovozuje požadavek, aby byl petit ideálně formulován co nejvíce přesně a určitě. Vždyť má-li se soud ve svém rozhodnutí pohybovat výhradně v mantinelech stanovených žalobcem v petitu, je jednoznačně potřeba, aby tyto mantinely byly stanoveny tak jasně, jak je to jen možné. V otázce určitosti žalobního petitu rozlišuje Winterová určitost ve významu objektivním a subjektivním. Určitost subjektivní klade žalobci za úkol definovat v petitu co nejpřesněji všechny osoby, jichž se daný petit týká. Jsou-li tyto osoby zároveň účastníky řízení, postačí jejich označení příslušným procesním postavením. Určitost petitu v objektivním smyslu spočívá v nutnosti přesně specifikovat práva a povinnosti. Tato určitost se však odvíjí zejména od daného druhu žaloby, neboť v petitu žaloby znějící na plnění bude logicky kladen důraz na jiné znaky než například v žalobě určovací. Této otázce se dotknu ještě v následující podkapitole zaměřené konkrétně na jednotlivé druhy žalob. K tématu určitosti žalobního petitu se vyjádřil také senát Nejvyššího soudu ve svém usnesení.⁵³ V daném případě se jednalo o míru určitosti formulace žalobního nároku na peněžní náhradu škody. Nejvyšší soud shledal, že požadovaná peněžitá částka musí být přesně stanovena a jejím vyčíslením je soud při rozhodování vázán, nejde-li o výjimečnou odchylku ve smyslu ust. § 153 odst. 2 o.s.ř. Současně soud konstatoval, že pokud není možné peněžní částku přesně určit, je nutné ji stanovit alespoň v přibližné výši. Jak již bylo naznačeno výše, je důvodem přísnějšího požadavku na formální stránku žalobního petitu skutečnost, že právě z jeho znění vychází soud při rozhodování, zda žalobě vyhovět či nikoli. V praxi se přitom petit verbálně formuluje tak, aby jej

⁵⁰ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

⁵¹ Pozn. viz ust. § 79 odst. 1 o.s.ř. druhá věta

⁵² Pozn. viz ust. § 153 odst. 2 o.s.ř.

⁵³ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 03. 2011, č. j. 25 Cdo 4728/2010

bylo možno doslovně převzít do výroku soudního rozhodnutí. Tuto praxi však nelze chápat jako obligatorní, což mimo jiné formuloval Nejvyšší soud v jednom ze svých dalších judikátů,⁵⁴ kde uvedl: „*Vázanost soudu žalobou však nelze chápat tak, že by soud byl povinen do výroku svého rozhodnutí o věci samé doslovně převzít žalobcem formulovaný návrh znění výroku rozhodnutí. Není porušením § 153 odst. 2 o.s.ř., jestliže soud použitím jiných slov vyjádří přesněji stejná práva a povinnosti, kterých se žalobce určitým a srozumitelným žalobním petitem domáhal.*“

Vázanost soudu žalobním petitem je dalším z příkladů, jak se u institutu žaloby projevuje dispoziční zásada. Soud je přitom petitem vázán ve směru toho, o čem má rozhodnout. Na druhé straně zcela pochopitelně není petitem vázán co do způsobu, jak má o věci rozhodnout. Na výjimky, ve kterých soud není žalobním petitem vázán vůbec, pamatuje zákonodárce v již zmíněném ust. § 153 odst. 2 o.s.ř. Jedná se o případy, kdy pozitivně právní úprava soudu překročit petit výslovně dovoluje. Dle názoru Ústavního soudu⁵⁵ je porušením zásady dispoziční jako jedné ze základních zásad civilního procesu, pokud soud přízná žalobci více, než je v žalobním petitu požadováno, nejde-li o výjimku dle ust. § 153 odst. 2 o.s.ř. Stejně tak lze za porušení dispoziční zásady považovat situaci, kdy soud žalovanému uloží jinou povinnost, než jaká byla v petitu navržena žalobcem (nejde-li opět o uvedenou výjimku). V neposlední řadě je třeba upozornit, že ani v případě, kdy má soud dle ust. § 153 odst. 2 o.s.ř. možnost překročit svým rozhodnutím meze petitu, nemá tato skutečnost za následek odpadnutí požadavku na určitost žalobního petitu, tato je potřeba stále.⁵⁶

Požadavek, aby žaloba obsahovala všechny zákonem stanovené náležitosti, pramení z již nastíněného významu žaloby jako procesního úkonu, kterým se řízení nejen zahajuje, ale především také definuje. Iniciátorem projednání věci je přitom vždy žalobce. On vznáší k soudu požadavek, aby se o jím navrhované záležitosti jednalo a také rozhodlo. S ohledem na to se jeví zcela logické, že je to opět žalobce, kdo je zároveň povinen ve svém podání, kterým je žaloba, přesně vymezit hlavní body sporu a jeho stran, alespoň v jeho základních aspektech, aby bylo z jeho strany požadované projednání věci vůbec možné.

4.1.3 Druhy žalob

Žaloba je procesním institutem, jenž slouží k ochraně široké škály práv, i proto je možné ji různými způsoby dle rozličných kritérií vnitřně klasifikovat. Existuje několik základních způsobů, které lze v souladu s procesní teorií označit za tradiční dělení žalob. Přesto je ještě před jejich

⁵⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 02. 2010, č. j. 33 Cdo 4901/2009

⁵⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 05. 05. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2780/08

⁵⁶ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

vyjmenováním třeba zdůraznit, že vzhledem k šíři soukromoprávních poměrů a na to navazující variabilitě žaloby, se nezřídka může stát, že do dělení podle určitého kritéria nebude možné některou žalobu vůbec zařadit, což je jistě v pořádku. Typizace žaloby dle různých kritérií je pouze konstruktem procesní teorie, který si neklade za cíl obsáhnout všechny myslitelné variace žaloby. Takový úkol by ostatně vzhledem k výše uvedenému ani nebylo možné splnit. Žaloby se tradičně v oboru civilního procesu dělí dle těchto kritérií: podle žalobního petitu, resp. podle toho, co je obsahem daného petitu, podle právních účinků, které vyvolává výsledné rozhodnutí žalobou zahájené, podle právního důvodu žaloby, resp. podle jejího označení a též podle někdy používaného kritéria, zda se jedná o žalobu, která má právní důvod v hmotném právu či jde o nepřesně označovanou tzv. žalobu procesní.⁵⁷

Než se na jednotlivé druhy žalob zaměřím o něco podrobněji, považuji za vhodné pro úplnost zmínit, že, jak to ostatně bývá v právních oborech obvyklé, ne všichni teoretici považují uvedená dělení za nutně odpovídající či správná. Zatímco někteří procesualisté pochybují o významu posledního ze zmíněných třídění žaloby, tedy o vhodnosti dělení žaloby dle toho, zda spočívá právní důvod žaloby spíše v hmotném právu či v právu procesním, jiní odmítají koncept dělení žalob jako takový. Argument zaznívající ze strany té části odborné veřejnosti, která jakékoliv dělení žalob odmítá, je ten, že cílem civilního procesu je skutečné poznání objektivní reality a nelze proto uměle vytvářet nová procesní pravidla bez relevance ke hmotnému právu, které jediné je předmětem civilního řízení. Důvody předestírané druhou ze jmenovaných skupin se jeví do jisté míry jako pochopitelné, jak ale píše Svoboda „...nelze popřít, že uvědomění si rozdílů mezi jednotlivými žalobami nemá za následek jen teoretické „škatulkování“ navíc, ale má i praktický význam.“⁵⁸ S tímto většinovým názorem se i já ztotožňuji, a proto se budu v následujících odstavcích předmětným tradičním způsobem dělení žalob zabývat.

4.1.3.1 Dělení žalob podle obsahu žalobního petitu

Procesní teorie rozlišuje v rámci dělení žalob podle petitu: žaloby (resp. návrhy) týkající se osobního stavu, žaloby na plnění, žaloby na určení a žaloby právotvorné. Toto dělení má v civilním procesu podstatný praktický význam. Do roku 2013 bylo dokonce výslovně zakotveno v ust. § 80 o.s.ř., avšak po novelizaci zákonem č. 293/2013 Sb. došlo k jeho vypuštění a zůstal pouze

⁵⁷ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁵⁸ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení.* 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

text týkající se žaloby určovací. Důvody zákonodárce pro takový krok přitom nejsou do dnešní doby zcela jasné.⁵⁹

Právní úpravu návrhů týkajících se osobního stavu (jinak též návrhy statusové) nalezneme v současné době mezi řízeními upravenými v z.ř.s. S ohledem na to je vhodnější užívat v jejich případě termín „návrhy“ lépe než „žaloby.“ Statusové věci se týkají postavení osob, jak fyzických, tak i právnických. Příkladem lze jmenovat otázky přiznání svéprávnosti, rozvodu manželství, nebo také vzniku či zániku právnických osob. Rozhodnutí v daných věcech směřuje zpravidla k vydání konstitutivního soudního rozhodnutí, které je závazné nejen mezi účastníky řízení, ale *erga omnes*.⁶⁰ Takové rozhodnutí soudu ovšem není exekučním titulem, jelikož se jeho prostřednictvím neukládá žádná povinnost.

Žaloby na plnění jsou v praxi nejběžnějším druhem žalob. Charakteristickým obsahem petitu v těchto žalobách je požadavek žalobce k určitému plnění, které může spočívat v uložení povinnosti žalovanému něco dát, nebo také jinými slovy poskytnout určité plnění (lat. *dare*), něco konat (*facere*), něčeho se zdržet (*omittere*) či něco strpět (*pati*). Takto znějící žalobní petit nutně směřuje k vydání soudního rozhodnutí, které je exekučním titulem, tj. nebude-li na jeho základě plněno dobrovolně, lze přistoupit k jeho nucenému výkonu. Rozhodnutí vydaná na podkladě žaloby na plnění jsou svou povahou deklaratorní a působí pouze *inter partes*⁶¹.

Jak již bylo výše zmíněno, žaloby na určení byly po novelizaci z roku 2013 jako jediné ponechány zákonodárcem výslovně upravené v ust. § 80 o.s.ř., který v současné době zní následovně: „*Určení, zda tu právní poměr nebo právo je či není, se lze žalobou domáhat jen tehdy, je-li na tom naléhavý právní zájem.*“ Z uvedeného vyplývá, že žalobce se touto žalobou domáhá toho, aby soud rozhodl, zda tu určité právo nebo právní poměr je či nikoli. Dle toho následně rozlišujeme určovací žaloby kladné, jejichž petit zní na existenci právního vztahu a určovací žaloby záporné, v nichž je to právě naopak. Dalším důležitým prvkem je existence zmíněného naléhavého právního zájmu. Ten je nezbytnou podmínkou pro to, aby žalobce se svou žalobou uspěl. Naléhavý právní zájem je dán, pokud v případě, že nebude v dané věci vydáno soudní rozhodnutí, dojde k ohrožení právního postavení či konkrétního práva žalobce. Mezi taková práva, jejichž určení je v praxi předmětem těchto žalob nejčastěji, patří tedy vcelku pochopitelně právo vlastnické nebo právo zástavní. Tíženým cílem určovací žaloby je tak vydání autoritativního soudního rozhodnutí v dané věci, kterým je právní poměr mezi účastníky závazně a preventivně

⁵⁹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁶⁰ Pozn. z lat. v překladu „*vůči všem*“

⁶¹ Pozn. z lat. v překladu „*mezi stranami*“

postaven na jisto. Další charakteristická vlastnost určovacích žalob je jejich prejudicialita ve vztahu k žalobám na plnění. Je tomu tak proto, že vyřešení záležitosti existence či neexistence určitého práva je s ohledem na podstatu žaloby na plnění prejudiciální otázkou, která je v rozhodování o takové žalobě nutně zahrnuta a bez které by rozhodnout o předmětném plnění nebylo možné.⁶²

V neposlední řadě rozlišujeme podle žalobního petitu ještě žaloby o založení, změnu či zrušení právního poměru nazývané rovněž žaloby právotvorné. Jak již jejich název napovídá, cílem těchto žalob je dosáhnout konstitutivního soudního rozhodnutí o právních poměrech účastníků. Žalobce se tak jejich prostřednictvím domáhá ustavení nových právních poměrů, ať už přímo založením nových nebo změnou či zrušením těch stávajících. Oproti žalobám na plnění, není motivem právotvorných žalob uložení povinnosti žalovanému. Na rozdíl od žalob na určení zde zase není požadováno vyjasnění právních poměrů do budoucna a není potřebná ani existence naléhavého právního zájmu. Právotvorné žaloby směřují k vydání soudního rozhodnutí, kterým budou v konkrétním případě nově konstituována práva a povinnosti mezi účastníky. Předpokladem, aby soud mohl v souladu s právotvornou žalobou konstitutivně rozhodnout, je zákonné ustanovení, které mu toto umožňuje. Taková ustanovení můžeme v současnosti nalézt zejména v oblasti rodinného práva či osobního stavu. Ustanovení, které soudu určují v konkrétním případě uspořádat poměry účastníků, nalezneme například v n.o.z. Soudu je tak ve smyslu ust. § 765 odst. 2 n.o.z. kladeno za úkol provést vypořádání společného jmění manželů, jestliže se na jeho způsobu manželé sami nedohodli nebo dle ust. § 1143 n.o.z. rozhodnout o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví.⁶³

Klasifikace žalob podle obsahu žalobního petitu je nejčastěji používaným způsobem dělení žalob. Důvodem jejího hojného užívání je zřejmě přehlednost, s jakou vystihuje povahu jednotlivých žalob, které lze od sebe pomocí tohoto kritéria zřetelně odlišit. Zároveň je význam daného dělení zjevný též s ohledem na to, že je žalobní petit tou nejdůležitější částí žaloby.

4.1.3.2 Dělení žalob podle právních účinků

Právním účinkem žaloby rozumíme především cíl, který žalobce podáním žaloby sleduje. Dle tohoto kritéria tak rozlišujeme mezi žalobou s deklaratorními účinky, tj. takovou, podle níž soud ve výsledném rozhodnutí objasňuje, resp. staví najisto, již dříve nastolený právního stav, a žalobou s konstitutivními účinky. Podstata druhé ze zmíněných žalob souvisí do jisté míry též

⁶² ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

⁶³ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

s tématem právo tvorných žalob, popsaným v předchozí kapitole. Konstitutivní účinky spočívají v založení, změně či zrušení právního vztahu mezi účastníky řízení. Soud tak na základě této žaloby vydává rozhodnutí, kterým konstituuje právní stav nový, na rozdíl od žaloby s deklaratorními účinky dříve neexistující.⁶⁴ Takové rozhodnutí však může soud vydat jen tehdy, jde-li o některý z případů stanovených zákonem. Od účinnosti nového občanského zákoníku (n.o.z.) je těchto případů, ve kterých může soud zasahovat do právních vztahů účastníků, více než dříve. Žalobou s konstitutivními účinky soud není zcela vázán, neboť může rozhodnout jinak, než účastníci v řízení požadují. Související skutečností je pak mimo jiné také to, že břemeno tvrzení na straně účastníků je v řízení o této žalobě do jisté míry oslabeno. Ilustrujeme-li uvedené na již zmíněné žalobě o vypořádání spoluvlastnictví, lze uvést, že soud nemůže takovou žalobu zamítnout pouze proto, že účastníci v řízení dostatečně neprokázali například to, jakou hodnotu má vypořádávaná věc. Namísto toho bude nutné, aby si zjištění uvedených skutečností obstaral sám. Jeho konečné rozhodnutí o způsobu vypořádání přitom může reflektovat představy účastníků, avšak nutně tomu tak být nemusí.⁶⁵

Z uvedených skutečností vyplývá, že se dělení žalob dle kritéria právních účinků nevyhnutelně pojí se zněním výsledného soudního rozhodnutí. Toto konečné rozhodnutí bývá odvozeno od znění žalobního petitu, který vymezuje věc, v níž má být rozhodnuto, a stejně tak i způsob, jakým má být rozhodnuto. Z toho důvodu lze spatřovat určité překrytí ve srovnání tohoto dělení s dělením žalob dle žalobního petitu. Vydání konstitutivního rozhodnutí, typické pro žaloby s konstitutivními účinky, je tak zároveň výsledkem úspěšné právo tvorné žaloby. Deklaratorní rozhodnutí je naproti tomu charakteristické pro žaloby znějící na plnění či žaloby určovací.

4.1.3.3 Dělení žalob podle právního důvodu

Tradiční třídění žalob podle kritéria hmotněprávního důvodu je vžitým a v procesněprávní nauce dodnes zmiňovaným způsobem třídění žalob, kterému je třeba pro úplnost věnovat v této kapitole několik řádků. Současně je však nutné zmínit, že navzdory nepopíratelné historické tradici nelze na toto třídění pohlížet jako na klasifikaci žalob *stricto sensu*⁶⁶, neboť taková klasifikace by vzhledem k širokému spektru subjektivních práv nebyla ani zdaleka dostatečně ucelená. Jak popisuje Winterová, jedná se přesněji o tradiční označování žalob, jež zůstalo dodnes vžito zejména díky klasickým institutům římského práva. Dle tohoto kritéria tak rozlišujeme žaloby na

⁶⁴ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

⁶⁵ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

⁶⁶ Pozn. z lat. v překladu „v přesném slova smyslu“

věcně-právní někdy též označované jako reálné, dále obligačněprávní jinak též personální a žaloby smíšené. Hmotněprávní důvod zde existuje jako hledisko podstaty uplatnění práva a je současně v civilním procesu klíčový při určování soudní pravomoci a příslušnosti. Oproti českému procesnímu právu, ve kterém má toto třídění znatelně menší význam, jej nalezneme například v procesním právu francouzském, kde jej nauka také dále rozvádí do podrobnějších stupňů klasifikace. Zůstaneme-li však nadále v oblasti českého civilního procesu, platí, že na toto třídění je třeba v konečném důsledku hledět spíše jako na procesní označení technického charakteru.⁶⁷

Prostřednictvím žaloby jako procesního nástroje má žalobce ve sporném řízení k dispozici řadu možností ve směru toho, čeho se může u soudu domáhat. Teoretické vymezení jednotlivých druhů žalob zejména u jejich dělení dle žalobního petitu může žalobci v tomto směru pomoci se v konkrétním případě zorientovat a žalobu následně správně formulovat. To je důležité zejména proto, že od správně zvolené žaloby se rovněž odvíjí případný žalobcův úspěch ve věci.

⁶⁷ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

4.2 Zpětvzetí žaloby

4.2.1 Právní povaha zpětvzetí žaloby

Slovy definice obsažené v usnesení Nejvyššího soudu se zpětvzetím žaloby rozumí „procesní úkon žalobce adresovaný soudu, jímž projevuje vůli, že o projednání svého návrhu nemá zájem a netrvá na tom, aby o něm bylo meritorně rozhodnuto.“⁶⁸ Žalobce může vzít tento svůj návrh uplatněný žalobou zpět zcela nebo pouze částečně. To vyplývá zejména ze znění ust. § 96 odst. 1 o.s.ř. Právě zmíněné ustanovení je svým obsahem v otázce podstaty procesního úkonu zpětvzetí žaloby klíčovým, neboť stanovuje pravidla pro následný soudní postup při uplatnění zpětvzetí ze strany žalobce. Ten může žalobu vzít v průběhu řízení zpět v době od zahájení jednání o věci až do právní moci konečného rozhodnutí.

Zpětvzetí návrhu na zahájení řízení je obecně možné rovněž v řízeních upravených v z.ř.s. Aplikace ustanovení § 96 o.s.ř. tudíž není ani v případě těchto řízení vyloučena, navazuje na něj však navíc ust. § 15 z.ř.s., které přidává nad rámec důvodů pro možné rozhodnutí soudu o neúčinnosti zpětvzetí podle ust. § 96 o.s.ř. ještě jeden další. Soud tak dle tohoto ustanovení může v řízeních podle z.ř.s. rozhodnout o neúčinnosti zpětvzetí návrhu na zahájení řízení i tehdy, jsou-li splněny podmínky pro zahájení řízení i bez takového návrhu. Jinými slovy v případech, kdy soud může zahájit řízení *ex officio*. Mezi předmětná řízení, jenž může soud zahájit z úřední povinnosti, patří všechna ta řízení upravená v z.ř.s., u nichž není zákonodárcem stanoveno výslovně, že je jejich zahájení možné pouze na návrh. Nastane-li v praxi zmíněná situace, v níž má soud možnost rozhodnout o případné neúčinnosti zpětvzetí návrhu na zahájení řízení tam, kde lze takové řízení zahájit i bez návrhu, měl by tento soud posoudit zejména: Zda existuje v daném případě dostatek podkladů, pro které by bylo jinak důvodné zahájení řízení *ex officio*. Zda vyplývá ze zjištěných skutečností ohrožení či porušení zájmu osoby, o který se vede dané řízení, a tudíž je žádoucí ve věci meritorně rozhodnout. Smyslem takového soudního posouzení je snaha předejít nežádoucí situaci, ve které by soud musel řízení pro zpětvzetí návrhu zastavit a následně jej v totožné věci z vlastního podnětu znovu zahájit a vést opět zcela od začátku.⁶⁹

V otázce žalobního nároku obecně platí, že tento zpětvzetím nezaniká a je možné jej napříště uplatnit další žalobou znovu. K tomuto závěru se přiklonil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí,⁷⁰ kdy v právní větě předmětného rozsudku uvedl, že uplatní-li žalobce své právo žalobou, kterou

⁶⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 09. 2009, č. j. 26 Cdo 4830/2007

⁶⁹ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka*. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 682 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 05. 2007, č. j. 21 Cdo 1493/2006

následně vezme zpět a poté jej uplatní podruhé, nelze takové jednání považovat za učiněné v rozporu s dobrými mravy a vedené úmyslem způsobit újmu jinému účastníkovi, jelikož se jedná o konkrétní realizaci petičního práva ve spojení s právem disponovat žalobou. V uvedeném případě se Nejvyšší soud konkrétně zabýval výkladem ust. § 7 odst. 2 zákona č. 65/1965 Sb., zákoníku práce ve znění účinném do 31.12.2006, a to právě ve směru dispozice žalobce s žalobou z hlediska zneužití výkonu práva. V předmětném rozsudku vyzdvihl též význam dispoziční zásady a její klíčové role v poskytování ochrany soukromoprávním subjektům, když uvedl: „*Široké možnosti svobodné dispozice nejen předmětem řízení a různými prostředky soudní ochrany, ale také volné nakládání procesními prostředky zjišťování skutkového stavu musí zůstat procesním stranám zachovány, nemá-li civilní proces nabýt charakter autoritativní instituce, jež není podstatně ovlivňována svobodnou vůlí stran.*“ Právě s ohledem na toto pak Nejvyšší soud v uvedeném případě shledal důležitějším zachování veřejného zájmu na ochraně práva petičního a dispozičního před veřejným zájmem realizovaným cestou uspořádání pravidel pro uplatňování soukromých práv v procesním předpise. Osobně se domnívám, že závěry formulované v předmětném rozhodnutí jsou zcela správným a logickým výsledkem aplikace teleologického výkladu normy s nutnou reflexí systému zásad práva na spravedlivý proces.

Zákonodárce nestanovuje úkonu zpětvzetí žaloby žádné speciální náležitosti, jež by v něm musely být obsaženy. Stále však musí být zachovány obecné náležitosti podání ve smyslu ust. § 42 odst. 4 o.s.ř. Zpětvzetí žaloby není možné podmiňovat. Je-li přece zpětvzetí učiněno s podmínkou, nepřihlíží se k němu. Stejně tak soud nepřihlíží ani k případnému zpětvzetí již podaného zpětvzetí žaloby. Žalobce může učiněné zpětvzetí žaloby odvolat. Toto odvolání však musí být soudu doručeno nejpozději současně se zpětvzetím.

Procesní teorie někdy hovoří o fikci zpětvzetí žaloby. Ta je dovozována z obsahu ust. § 114c odst. 7 o.s.ř., tedy ze situace, která může vyvstat na straně žalobce v průběhu přípravného jednání. Jejím výsledkem je rozhodnutí soudu o zastavení řízení, tj. stejné rozhodnutí, jaké soud za běžné situace vydá v případě žalobcem uplatněného zpětvzetí žaloby, u něhož není zákonný důvod pro rozhodnutí o neúčinnosti (o tom podrobněji níže). Dle Šínové a Hamulákové se v případě předvídaném zmíněným ustanovením má za to, že žalobce vzal žalobu zpět.⁷¹

Samotný úkon zpětvzetí žaloby nemusí žalobce odůvodňovat. V určitých případech ovšem může nastat situace, kdy soud žalobce k takovému odůvodnění sám vyzve. Učiní tak zejména tehdy, pokud to považuje za nutné pro zjištění stanoviska ke zpětvzetí ze strany dalších účastníků,

⁷¹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

či pro rozhodnutí o nákladech řízení. Pokud žalobce na výzvu soudu svůj úkon zpětvzetí neodůvodní, nemůže to s ohledem na již uvedenou skutečnost, totiž že odůvodnění zpětvzetí nepatří mezi obligatorní náležitosti tohoto úkonu, automaticky znamenat, že se k takovému zpětvzetí nepřihlíží, jak je tomu v případech popsanych v předchozím odstavci.⁷²

Žalobce může vzít žalobu zpět vždy, pokud v dané věci ještě nezačalo jednání. V takovém případě soud musí podle tohoto zpětvzetí rozhodnout bez dalšího. V dalším průběhu řízení je učinění zpětvzetí rovněž kdykoli možné, nejdéle však pouze do okamžiku nabytí právní moci konečného rozhodnutí a zároveň za předpokladu, že soud neshledá zákonné důvody pro rozhodnutí o jeho neúčinnosti.

4.2.2 Následky účinného a neúčinného zpětvzetí

Zákonodárce soudu ukládá povinnost za určitých okolností rozhodnout o neúčinnosti žalobcova zpětvzetí žaloby. Tyto okolnosti jsou v o.s.ř. konkrétně formulovány v ustanoveních § 96 odst. 3, odst. 5 a odst. 6. První ze zmíněných ustanovení určuje soudu rozhodnout o neúčinnosti zpětvzetí v případě, že s ním ostatní účastníci nesouhlasí pro vážné důvody. Dojde-li však k zpětvzetí žaloby ze strany žalobce ještě předtím, než v dané věci začalo jednání, nemusí soud existenci vážných důvodů vůbec zjišťovat, neboť v takovém případě o neúčinnosti zpětvzetí nerozhoduje. Tato zákonná výjimka je výslovně zakotvena v ust. § 96 odst. 4 o.s.ř. V ostatních případech však musí soud ponechat účastníkům v řízení vždy možnost zmíněný nesouhlas pro vážné důvody projevit a za tímto účelem poté, co je mu doručeno zpětvzetí žaloby, vyzvat účastníky, aby se k němu vyjádřili a k tomu poskytnout přiměřenou lhůtu. Vážné důvody jsou ostatní účastníci povinni sdělit a také doložit. Pro účely vyslovení (ne)souhlasu se zpětvzetím žaloby rozumíme ostatními účastníky řízení stranu žalovanou, v řízeních podle z.ř.s. pak všechny účastníky odlišné od navrhovatele. Existuje-li v daném řízení více žalobců, kteří tvoří nerozlučné společenství ve smyslu ust. § 91 odst. 2 o.s.ř., je třeba k platnému zpětvzetí žaloby jednomyslné shody všech. Hledáním odpovědi na otázku, co lze v praxi považovat za ony „vážné důvody“, kterými zákonodárce v daném případě podmiňuje rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí, se opakovaně zabývaly soudy ve své judikatuře. Jako jeden příklad za všechny uvádím judikát Nejvyššího soudu⁷³, v němž soud k obsahu tohoto pojmu konstatoval: „*Vážné důvody... zpravidla spočívají v tom, že žalovaný nebo jiný účastník řízení má právní nebo jiný (morální, procesně ekonomický apod.) zájem na tom, aby o žalobě bylo meritorně rozhodnuto. Vážný důvod*

⁷² SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka*. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 682 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

⁷³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 08. 2003, č. j. 21 Cdo 371/2003

k nesouhlasu se zpětvzetím žaloby má žalovaný například v řízení, které může být zahájeno i bez návrhu (§ 81 o. s. ř.) nebo které mohlo být zahájeno i na jeho návrh (například v řízení o vypořádání společného jmění manželů). Vážný důvod k nesouhlasu se zpětvzetím žaloby lze spatřovat také v tom, že dokazování ve věci pokročilo tak daleko, že byl v podstatě objasněn skutkový stav věci a že proto lze očekávat v blízké době rozhodnutí soudu ve věci samé, a to zejména tehdy, jestliže se žalobce zpětvzetím žaloby snaží zmařit vydání již očekávaného a pro něj nepříznivého rozhodnutí soudu ...“ Podle Svobody přitom mají tyto vážné důvody procesní charakter, což má za následek skutečnost, že se na ně nevztahuje koncentrace řízení. Jejich význam spočívá v možnosti žalovaného projevit nesouhlas tam, kde má zpětvzetí potenciál negativně působit ve sféře jeho především hmotněprávních poměrů.⁷⁴ I ve světle uvedeného však bude soud otázku „vážných důvodů“ vždy posuzovat dle konkrétních okolností jednotlivých případů a s ohledem na povahu žalobního nároku. Mezi další důvody předvídané v ust. § 96 o.s.ř. a spojené s vydáním soudního rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí patří situace uvedené v odst. 5 a 6 uvedeného ustanovení. Vedle již zmíněných vážných důvodů na straně ostatních účastníků se tak jedná o tyto situace: Doba, kdy již nabylo právní moci konečné rozhodnutí ve věci, o kterou v řízení jde (odst. 5). Případ, kdy byl předmětný spor již pravomocně ukončen, ale toto pravomocné rozhodnutí bylo zrušeno na základě dovolání některého z účastníků a žalobce vzal až poté žalobu zpět, a to z důvodů, jenž mají svůj původ v době, kdy trvaly účinky původního dovoláním zrušeného rozhodnutí (odst. 6). Všechny uvedené důvody vytváří ve svém celkovém souhrnu pomyslnou hranici vymezující oblast možné žalobcovy dispozice s řízením ve směru možného zpětvzetí žaloby jako návrhu, kterým se řízení zahajuje. Můžeme je tedy označit za jakési limity této zmíněné dispozice, k níž je jinak v důsledku dispoziční zásady žalobce oprávněn. Zmiňované ust. § 96 odst. 5 považuje Svoboda za konkrétní příklad výjimky ze zásady, že soud může být činný jen v řízení, které dosud neskončilo, neboť přímo propůjčuje soudu pravomoc rozhodnout o neúčinnosti v době, kdy je již řízení ve věci pravomocně skončeno. Rozhodnutí soudu o neúčinnosti zpětvzetí žaloby má formu usnesení a je proti němu přípustné odvolání.⁷⁵

K tématu zpětvzetí žaloby je třeba závěrem zmínit, že nenastane-li některý z výše popsaných případů, které otvírají soudu dveře pro rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí, soud řízení v důsledku zpětvzetí žaloby zastaví. Rozhoduje přitom bezodkladně ve formě usnesení. Dojde-li ke zpětvzetí žaloby dříve, než ve věci začalo jednání, nemusí soud před rozhodnutím o zastavení ani zjišťovat

⁷⁴ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka*. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 682 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

⁷⁵ SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka*. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 682 s. ISBN 978-80-7400-733-0.

stanovisko ostatních účastníků. Ústavní soud však shledal, že toto zákonné pravidlo nelze aplikovat bezvýjimečně. Ve svém usnesení⁷⁶ k tomu uvedl: „...doslovná interpretace, resp. bezpodmínečná aplikace nemohou v určitých případech vést ke stavu, kdy žalovaná strana, v jejíž dispozici není nakládat s návrhem (žalobou), se zcela bez své viny ocitne v takové nepříznivé procesní situaci, která má reálný vliv na možnost žalovaného dále svá práva formálně uplatňovat, a to zvláště v hmotněprávní rovině. V konečném důsledku to vede k porušení základního práva této strany domáhat se svých práv stanoveným postupem u nezávislého a nestranného soudu, jak to má na mysli čl. 36 odst. 1 Listiny.“ Proti soudnímu rozhodnutí o zastavení řízení je přípustné odvolání.⁷⁷

Účinky zastavení soudního řízení pro zpětvzetí žalobního návrhu můžeme typologicky rozdělit na dvě kategorie, a sice procesněprávní a hmotněprávní. Do první zmíněné skupiny lze zařadit například zánik soudní pravomoci věcně rozhodnout či pozbytí účinnosti rozhodnutí vázaných na zastavené řízení. Za hmotněprávní účinek můžeme označit skutečnost, že na předmětné právo či právní vztah se po zastavení řízení pohlíží z hlediska promlčení nebo prekluze tak, jako by žádné soudní řízení nikdy nebylo zahájeno.⁷⁸

Samotný fakt, že je žalobce nejen oprávněn domáhat se u soudu ochrany svých práv prostřednictvím podání žaloby, ale že také může tuto žalobu vzít zpět, je pravým znakem svobodné dispozice. Zároveň se jedná o institut zcela praktický. Pokud by nebylo možné žalobcem zahájené řízení z jeho vůle také ukončit, docházelo by v praxi ke zbytečnému a neekonomickému projednávání věci, v níž žalobce již fakticky nemá zájem pokračovat. Takové situace by vytvářely nadbytečné finanční i časové zatížení soudu, které by nedůvodně narušovaly efektivitu soudního procesu.

⁷⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 07. 2013, sp. zn. II. ÚS 1860/12

⁷⁷ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

⁷⁸ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

4.3 Návrh na vydání rozsudku pro zmeškání

4.3.1 Obecně k pojmu kontumačního rozsudku

Novelou zákona č. 171/1993 Sb. byl do české procesněprávní úpravy opět zaveden rozsudek pro zmeškání, neboli kontumační rozsudek, v současnosti obsažený v ust. § 153b o.s.ř. O jeho vydání může žalobce usilovat ve sporném řízení, jsou-li k tomu splněny všechny zákonem stanovené předpoklady. Charakteristickým rysem kontumačního rozsudku je jeho sankční povaha ve vztahu k žalovanému, který je v případě jeho vydání nucen nést nepříznivé následky své procesní pasivity, neboť kontumačním rozsudkem soud žalobcově žalobě plně vyhová, aniž by ve věci prováděl dokazování. Z tohoto důvodu je kontumační rozsudek spolu s rozsudkem pro uznání považován za typický příklad procesního formalismu, kdy soud rozhoduje nikoli na základě řádně zjištěného skutkového stavu podle zásady materiální pravdy, nýbrž pouze na základě fikce nespornosti skutkových okolností uvedených v žalobě. V důsledku nastíněných formálních rysů absentoval kontumační rozsudek v socialistické procesněprávní úpravě po roce 1950, neboť v daných dobových podmínkách nebyl na diskusi o jeho možných přínosech dostatečný prostor, když především jeho kolize se zásadou materiální pravdy jej činila pro socialistický právní řád neakceptovatelným institutem.⁷⁹

Jedním z častých zdůvodnění existence kontumačního rozsudku (a totéž platí pro rozsudek pro uznání) v českém procesním právu je pokračování v trendu posilování odpovědnosti účastníka za výsledek soudního sporu. „*Kontumační rozsudek je účinným nástrojem proti žalovaným, kteří se v řízení chovají pasivně, často ve snaze oddálit konečné rozhodnutí.*“⁸⁰ Na druhou stranu lze vzhledem k úpravě kontumačního rozsudku ve sporném řízení spatřovat jisté narušení procesní rovnosti mezi žalobcem a žalovaným, jestliže kontumační rozsudek je vydáván pouze k tíži žalovaného a postrádá protiváhu pro případ, kdy se k jednání bez omluvitelného důvodu nedostaví žalobce. Ani dojde-li ze strany žalovaného k podání vzájemného návrhu ve smyslu ust. § 97 o.s.ř., není v naší právní úpravě zákonný podklad pro možnost vyhovět takovému návrhu kontumačně. Určitým krokem k nastolení rovnováhy však může být v tomto směru ust. § 114c odst. 7 o.s.ř., který zakotvuje negativní následek v podobě zastavení řízení pro případ, kdy se žalobce nedostaví k přípravnému jednání.

⁷⁹ WINTEROVÁ, Alena. Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*, 1993, č. 10, s. 592-599, ISSN 1211-0825.

⁸⁰ JIRSA, Jaromír, Peter TREBATICKÝ, František KORBEL, a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 4 svazky. ISBN 978-80-7598-366-4.

Jak již bylo výše zmíněno, vydání kontumačního rozsudku (stejně jako rozsudku pro uznání) přichází v úvahu pouze v řízení sporném, a to jen jedná-li se o záležitosti, ve kterých může soud vydat deklaratorní rozhodnutí o právech a povinnostech, s nimiž jinak mohou jejich nositelé volně disponovat. Z toho implicitně vyplývá, že není možné vydat kontumační rozsudek tam, kde má být rozhodnutím soudu právní poměr založen, změněn či zrušen, tedy v případě, kdy je třeba vydání konstitutivního rozhodnutí.⁸¹ Zmíněné pravidlo je v o.s.ř. upraveno také výslovně v ust. § 153b odst. 3 spolu se zákazem vydání tohoto rozsudku ve věcech, v nichž nelze uzavřít a schválit smír, nebo v řízeních, kde je žalovaným ke dni jeho zahájení nebo ke dni vstupu do řízení nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti. Soud kontumačním rozsudkem rozhoduje vždy ve prospěch žalobce tak, že jeho žalobě plně vyhová. Žalovanému je proti tomuto rozsudku zákonem dána zvláštní možnost obrany, kterou je návrh na zrušení kontumačního rozsudku ve smyslu ust. § 153b odst. 4 o.s.ř., na jehož základě může být kontumační rozsudek dodatečně zrušen, prokáže-li žalovaný, že zmeškal jednání z omluvitelného důvodu. Tento prostředek obrany na straně žalovaného lze zároveň chápat jako nástroj sloužící ke zmírnění přílišné tvrdosti kontumačního rozsudku a snaze o vyvážení procesních sil účastníků. Navrhne-li žalobce soudu vydání kontumačního rozsudku a tomuto návrhu není vyhověno, je dané rozhodnutí soudu již řádným kontradiktorním rozhodnutím, proti němuž je přípustné odvolání.⁸²

Kontumační rozsudek působí na žalovaného také preventivně. Vidina hrozby plného vyhovění žalobě má za cíl jej motivovat k aktivnímu procesnímu přístupu, jakož i k poskytování potřebné součinnosti v podobě navrhování důkazů a sdělování skutečností relevantních pro dané soudní řízení.

4.3.2 Návrh na vydání rozsudku pro zmeškání jako dispoziční úkon a soudní rozhodnutí o něm

Okruh podmínek, jež musí být kumulativně naplněny, aby bylo možné uvažovat o vydání kontumačního rozsudku, vymezuje zákonodárce v ust. § 153b odst. 1 o.s.ř. následovně: *„Zmešká-li žalovaný, kterému byly řádně doručeny do jeho vlastních rukou (§ 49) žaloba a předvolání k jednání nejméně deset dnů přede dnem, kdy se jednání má konat, a který byl o následcích nedostavení se poučen, bez důvodné a včasné omluvy první jednání, které se ve věci konalo, a navrhne-li to žalobce, který se dostavil k jednání, pokládají se tvrzení žalobce obsažená v žalobě o skutkových okolnostech, týkající se sporu, za nesporná a na tomto základě může soud rozhodnout*

⁸¹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁸² WINTEROVÁ, Alena. Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*, 1993, č. 10, s. 592-599, ISSN 1211-0825.

o žalobě rozsudkem pro zmeškání.“ Pro účely této kapitoly se dále zaměříme na jeden z předpokladů, který se na první pohled může jevit snadno opominutelným, avšak zastavit se u něj má vzhledem k tématu dispozičních úkonů jistě svůj význam. Jedná se o návrh žalobce, učiněný při prvním soudním jednání. Z dikce výše uvedeného ustanovení o.s.ř. je zjevné, že vydání kontumačního rozsudku není otázkou výhradně samostatného soudního uvážení, nýbrž k takovému posouzení je na prvním místě třeba podnětu, který musí vzejít právě ze strany žalobce. I kdyby tedy byly naplněny všechny ostatní zákonné předpoklady pro vydání kontumačního rozsudku, avšak žalobce, který se dostavil k prvnímu jednání, tento krok soudu nenavrhne, vydání rozsudku pro zmeškání v takovém případě není možné. Úkol rozpoznat naplnění zákonných podmínek a uplatnit své právo v souladu se zásadou *vigilantibus iura* tak leží výhradně na straně žalobce. Ten může návrh na vydání rozsudku pro zmeškání u soudu učinit buď osobně sám nebo samozřejmě též prostřednictvím svého zmocněnce, jehož účast rovněž platí za přítomnost žalobcovu, vždy však u jednání, kterému je minimálně jeden z nich přítomen. V současné době bývá nikoli neobvyklou praxí, že žalobce zahrne návrh na vydání kontumačního rozsudku již do textu žaloby. Proti tomu sice nelze nic namítat, avšak zároveň je třeba dodat, že zákonné povinnosti žalobce uplatnit návrh osobně při soudním jednání se touto cestou zbavit nelze a nadále proto zůstává zapotřebí tento procesní postup dodržet. Návrh žalobce musí současně vycházet z tvrzených skutečností tak, jak jsou uvedeny v žalobě, a bez možnosti jejich dalších změn směřovat výhradně k tomu, aby tato tvrzení byla soudem vzata za nesporná a v návaznosti na to, aby došlo k výslednému rozhodnutí kontumačním rozsudkem o přiznání práv, jež jsou předmětem žaloby.⁸³

Jeden z hlavních důvodů, pro který lze návrh na vydání kontumačního rozsudku zařadit mezi dispoziční úkony vyplývá z jeho již nastíněné povahy. Dispoziční zásada je v tomto návrhu viditelně promítnuta, jelikož se jedná o procesní úkon, kterým žalobce disponuje řízením v tom smyslu, že se obrací na soud s impulsem k vydání konečného rozhodnutí v meritu věci. Přitom, jak již bylo zmíněno, nemůže být tento formální meritorní rozsudek bez uplatnění žalobcova návrhu vydán. Tímto způsobem tak žalobce uplatňuje nezanedbatelný procesní vliv na řízení. Navzdory opakovaně zdůrazňované skutečnosti, že je předmětný návrh jednou z obligátních podmínek vydání kontumačního rozsudku, je jeho síla do jisté míry redukována otázkou soudní diskrece v rozhodování o tom, zda kontumační rozsudek vydat či nevydat.

Již řada teoretiků se zabývala otázkou, zda soud v případě uplatnění návrhu na vydání kontumačního rozsudku ze strany žalobce a za předpokladu, že jsou splněny všechny ostatní

⁸³ WINTEROVÁ, Alena. Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*, 1993, č. 10, s. 592-599, ISSN 1211-0825.

podmínky stanovené zákonem, tento rozsudek vydat musí, nebo zde zůstává prostor pro jeho vlastní uvážení, popřípadě jak velký tento prostor je. Dle dikce ust. § 153b odst. 1 o.s.ř. soud při naplnění zákonných předpokladů o žalobě rozsudkem pro zmeškání rozhodnout „může.“ Názory na to, zda by uvedené ustanovení mělo být v daném směru vykládáno s převažujícím důrazem na jeho jazykový výklad, či je třeba spíše zohlednit další skutečnosti, se napříč odbornou veřejností více či méně liší dodnes. Zjednodušeně lze uvést na jedné straně zaznívající názor, že dovození soudní diskrece z uvedeného slovesa „může,“ jež jinými slovy naznačuje, že soud nemusí a vydání kontumačního rozsudku je mu tak umožněno, nikoli však přikázáno, by vedlo k nepřijatelné soudcovské libovůli, kterou procesní právo nezná a nepřipouští.⁸⁴ K tomuto názoru se přiklání také Winterová, když uvádí: „...nelze připustit nějaké hodnocení tvrzeného skutkového stavu soudem bez dokazování, pouze na základě volné úvahy. Z toho pak plyne, že jsou-li předpoklady vydání kontumačního rozsudku jednoznačně splněny, soud jej musí vydat.“⁸⁵ Na straně druhé však jiní autoři dochází k opačným závěrům, a sice, že odklonit se zcela od jazykového výkladu není nutné a ve finále ani žádoucí. Vydání rozsudku pro zmeškání totiž nemusí být ani při naplnění všech zákonných podmínek za každých okolností zcela spravedlivé zejména s ohledem na žalovaného. Jako příklad, který může nastat, lze uvést situaci, kdy se žalovaný sice bez omluvy nedostaví k prvnímu jednání, avšak jeho přístup k řízení celkově nelze považovat za pasivní, jelikož již dříve soudu zaslal své vyjádření k žalobě a doložil důkazy na podložení svých tvrzení. Je-li současně jedním z účelů institutu rozsudku pro zmeškání potrestat nečinnost žalovaného, může se praxe za situace, kdy soud kontumační rozsudek při naplnění zákonných podmínek musí vydat vždy, v určitých případech s tímto účelem míjet. Tento názor prezentuje jako jeden ze svých argumentů také Přidal, který se v dané otázce staví na stranu přípustné soudní diskrece. Dospívá tak na rozdíl od výše uvedených názorů k závěru, že soud i v případě splnění všech formálních podmínek vydat rozsudek pro zmeškání nemusí. Legitimní důvod pro takové soudní rozhodnutí je podle něj dán „v případě, že existuje jiná „celkem rozumná“ alternativa v normě uvedeného postupu soudu.“⁸⁶

Také já se osobně přikláním spíše k druhému z výše popsaných názorů. Mám za to, že není přiléhavé generalizovat soudní diskreci v tomto rozhodování jako vždy nepřijatelnou libovůli, která je v rozporu s ústavním pořádkem, jak argumentují někteří teoretici. Rozhodne-li totiž soud na základě konkrétních okolností kontumační rozsudek nevydat, nenastane v důsledku toho

⁸⁴ MRUZEK, Karel. Problematika výkladu „může“ v ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ. *Právní rozhledy*, 2004, č. 4, s. 150, ISSN 1210-6410.

⁸⁵ WINTEROVÁ, Alena. Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*, 1993, č. 10, s. 592-599, ISSN 1211-0825.

⁸⁶ PŘIDAL, Ondřej. Může nebo musí soud vydat rozsudek pro zmeškání? *Právní rozhledy*, 2004, č. 12, s. 472, ISSN 1210-6410.

sice právní fikce správnosti tvrzení svědčící žalobci, nicméně tento soud dále pokračuje v řádném řízení, provede ve věci dokazování a na podkladě zjištěných skutečností vydá standardní meritorní rozhodnutí. Zároveň se domnívám, že ve prospěch přípustnosti soudní diskrece hovoří i judikatura Ústavního soudu. V jednom ze svých nálezů⁸⁷ Ústavní soud mimo jiné uvádí: „...k vydání rozsudku pro zmeškání nelze přistoupit ryze mechanicky, pouze na základě skutečnosti, že se žalovaný nedostavil k nařízenému jednání, nýbrž je třeba zohlednit celkovou procesní aktivitu žalovaného. Za situace, kdy bylo z odůvodnění odporu stěžovatelky zřejmé, že stěžovatelka má zájem na soudním řízení participovat a uplatněnému nároku oponovat, je nutno vydání rozsudku pro zmeškání hodnotit jako výraz přepjatého formalismu, zakládající porušení ústavně zaručeného práva stěžovatelky na soudní ochranu a spravedlivý proces.“ V návaznosti na uvedené lze zmínit ještě další nález,⁸⁸ v němž Ústavní soud došel k obdobným závěrům ohledně nutnosti existence procesní pasivity žalovaného pro vydání kontumačního rozsudku. Těmito závěry je tak zcela zjevně otevřen prostor pro soudní posouzení konkrétních okolností případu před (ne)vydáním rozsudku pro zmeškání.

Rozsudek pro zmeškání je za podmínek naplnění dalších zákonných předpokladů výsledkem úspěšného návrhu žalobce. Uplatní-li žalobce před soudem tento návrh, jedná se, dle mého názoru, o projev žalobcovy bdělosti. Proto lze v návrhu, jenž je takto mezi podmínkami v ust. § 153b odst. 1 o.s.ř. zakomponován, spatřovat projev zásady *vigilantibus iura*, neboť je tak zákonodárcem fakticky zajištěno, že bude tento rozsudek vydán pouze za předpokladu správného vyhodnocení okolností a aktivního přístupu ze strany žalobce.

⁸⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 07. 05. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2921/13

⁸⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 06. 2011, sp. zn. I. ÚS 329/08

4.4 Změna žaloby

Procesní institut změny žaloby je v naší právní úpravě zakotven v ust. § 95 o.s.ř. Z nadpisu uvedeného v zákoně nad tímto paragrafem je zřejmé, že se jedná o úkon účastníka ve věci samé. Jeho definici však dané zákonné ustanovení neobsahuje. Uceleně definovat tento úkon znamená vystihnout v plném rozsahu jeho možnou podobu a obsah. Slovy judikátu Nejvyššího soudu⁸⁹ tak platí, že „o změnu žaloby jde nejen tehdy, domáhá-li se žalobce něčeho jiného, nebo požaduje-li na základě stejného skutkového základu více než v původní žalobě, tedy mění-li žalobní petit, nýbrž, rovněž i v případě, domáhá-li se žalobce byť co do rozsahu shodného plnění na základě jiného skutkového stavu (skutkového základu věci), než jak jej v žalobě vyličil.“ Jako změnu žaloby tak v souladu s uvedeným identifikujeme tři případy, kterými žalobce mění obsah své původní podané žaloby. V prvním případě se za změnu žaloby považuje situace, kdy žalobce požaduje na základě stávajícího skutkového stavu pouze více než požadoval v původní žalobě. Dále je změnou žaloby, požaduje-li žalobce nově něco zcela jiného, než čeho se domáhal v původní žalobě, opět však na základě stejného skutkového stavu. V obou těchto případech tak dochází změnou žaloby ke změně žalobního petitu. Takovou změnou může dojít až k celkové změně druhu žaloby.⁹⁰ V posledním judikátem zmíněném případě dochází změnou žaloby ke změně skutkových tvrzení, takže již není zachována totožnost se skutkem vymezeným v původní žalobě. V dané situaci přitom může být ponechán původní žalobní petit nebo může být v návaznosti na změnu skutkového základu také navržen jiný.⁹¹

V procesní praxi může být v určitých případech komplikované rozeznat, kdy dochází procesním úkonem žalobce fakticky ke změně žaloby či k jejímu pouhému doplnění.⁹² Rozpoznat změnu žaloby nebývá obtížné tehdy, je-li novým návrhem měněn žalobní petit, nicméně problematické situace pro posouzení mohou nastat v případech ostatních. Doplnění žaloby přichází na rozdíl od její změny v úvahu pouze v případě, kdy žaloba vykazuje určité vady či nedostatky. V důsledku toho je úlohou soudu, aby ve smyslu ust. § 43 o.s.ř. vyzval žalobce k opravě či zmíněnému doplnění žaloby, která neobsahuje všechny stanovené náležitosti nebo je nesrozumitelná či neurčitá. Přetrvává-li pochybnost o povaze úkonu, jenž v konkrétním případě žalobu upravuje, musí být daná věc za účelem zjištění, o jaký úkon se procesně jedná, posouzena soudem.

⁸⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 06. 02. 2018, č. j. 28 Cdo 3681/2017

⁹⁰ Pozn. například z žaloby určovací na žalobu na plnění

⁹¹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

⁹² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

4.4.1 Změna žaloby jako dispoziční úkon

Změna žaloby je svou povahou dispoziční úkon, kterým může žalobce disponovat v průběhu řízení jeho předmětem.⁹³ S ohledem na to je způsobilá do dosavadního soudního řízení poměrně silně zasáhnout. Aby nedocházelo k tomu, že se celé řízení v důsledku žalobcovy změny žaloby vrátí opět na začátek, či bude dodatečně zatíženo značnými náklady, je změna žaloby podmíněna souhlasem ze strany soudu. Zákonodárce současně v ust. § 95 odst. 2 o.s.ř. výslovně vymezuje situace, ve kterých soud nemá změnu žaloby připustit. Těmito situacemi se budu podrobněji zabývat v samostatné kapitole. Dojde-li naopak k tomu, že soud rozhodne o změně žaloby kladně a v ní obsažené nové nároky či jiné skutečnosti připustí jako relevantní pro pokračování v řízení, ovlivňuje změna žaloby předmět řízení do té míry, v jaké se liší od původně podané žaloby. Jinými slovy bude soud nadále rozhodovat o předmětu řízení tak, jak je změnou žaloby nově upraven.

4.4.2 Předpoklady změny žaloby

Návrh na změnu žaloby je žalobce oprávněn podat v jakékoli formě přípustné pro procesní úkony, tedy jak písemně, tak také ústně do protokolu při soudním jednání.⁹⁴ Nebyl-li žalovaný přítomen u soudního jednání, při kterém ke změně žaloby došlo, je nutné mu ve smyslu ust. § 95 odst. 1 o.s.ř. tuto změnu doručit do vlastních rukou. Již ze samotné povahy úkonu změny žaloby vyplývá, že je možné jej provést pouze v řízení před soudem 1. stupně. Má-li původní žaloba vady, které mají za následek její neprojednatelnost, není takovou žalobu možné měnit, a je třeba nejprve tyto vady odstranit, než bude možné o jakékoliv změně rozhodnout. V ostatních případech by však soud měl o žalobcově návrhu na změnu žaloby rozhodovat bezodkladně. Dokud totiž není o dané věci rozhodnuto, a není tak zároveň určeno, co je předmětem řízení, nemůže soud v řízení dále postupovat a rozhodovat ani o původní ani o změněné žalobě. O změně žaloby může soud rozhodovat pouze pokud jsou naplněny všechny procesní předpoklady pro soudní jednání o původní podané žalobě. Nebyl-li tak například dosud zaplacen soudní poplatek, není rozhodování o změně žaloby na pořadu dne.⁹⁵

Vedle souhlasu soudu se pro změnu žaloby souhlas jiných procesních subjektů nevyžaduje, zjišťování stanoviska ostatních účastníků řízení proto také není nutné. Pokud však soud souhlas se změnou vysloví, musí být žalovanému následně poskytnut dostatečný čas pro přípravu na další

⁹³ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Základy občanského práva procesního*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 156 s. ISBN 80-86861-33-3.

⁹⁴ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

⁹⁵ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

jednání o změněné žalobě.⁹⁶ Návrh na změnu žaloby lze odvolat, je-li toto odvolání soudu doručeno nejpozději současně s takovým návrhem. Naopak zpětvzetí možné není. Změna žaloby vyvolává v případě, že je soudem připuštěna, stejné účinky jako podaná žaloba. Zpětně od okamžiku podání návrhu na změnu žaloby dochází při kladném soudním rozhodnutí o této změně ke stavení promlčecích a prekluzivních lhůt vztahujících se k žalobcově nově uplatněným požadavkům.⁹⁷

Změna žaloby je dispozičním úkonem, který nabízí žalobci možnost dodatečně upravovat svůj uplatňovaný nárok, což se zejména s ohledem na složitosti některých soudních sporů jeví jako užitečné. Možnostem takových úprav jsou však zákonem a na něj navazující judikaturou vymezeny jasné mantinely, jež si kladou za cíl oddělit od sebe situace, kdy je bez viny žalobce uplatnění změny žaloby potřebné pro zajištění ochrany jeho právům a ty případy, ve kterých by již nedůvodně docházelo k narušení kontinuity procesu a právní nejistotě v neprospěch žalovaného.

4.4.3 Soudní rozhodnutí o změně žaloby

Hlavní kritérium, podle něhož soud posuzuje přípustnost či nepřípustnost návrhu na změnu žaloby je výslovně zakotveno v ust. § 95 odst. 2 o.s.ř., které zní takto: „*Soud nepřipustí změnu návrhu, jestliže by výsledky dosavadního řízení nemohly být podkladem pro řízení o změněném návrhu. V takovém případě pokračuje soud v řízení o původním návrhu po právní moci usnesení.*“ Uvedené hledisko se tak dotýká požadavku hospodárnosti řízení. Soud nesmí změnu žaloby povolit za situace, v níž by se dosud získané poznatky a další zjištění staly pro nadcházející řízení o změněné žalobě zbytečnými. Pokud v konkrétním případě hrozí, že by toto mohlo nastat, rozhodne soud usnesením o zamítnutí návrhu na změnu žaloby a následně po nabytí právní moci usnesení pokračuje v řízení o původně podané žalobě.

Dalším zákonným mantinelem pro změnu žaloby je ust. § 118b odst. 2 o.s.ř., které ve svém důsledku reguluje procesní možnosti účastníků po soudním připuštění řízení o změněné žalobě, když stanovuje, že byla-li změna žaloby připuštěna, nejsou tím dotčeny účinky koncentrace podle odst. 1 totožného ustanovení. To v zásadě znamená, že žalobce ke změněné žalobě nemůže automaticky předkládat nové důkazy a navrhopvat další skutečnosti, což může mít za následek jeho neunesení břemene důkazního jakož i břemene tvrzení. Samotné připuštění změny žaloby tedy nemá na koncentraci řízení žádný vliv a účastníci tak mohou doplňovat svá tvrzení pouze na

⁹⁶ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

⁹⁷ SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.

základě některé z výjimek z koncentrace, např. v návaznosti na soudní poučení ve smyslu ust. § 118a o.s.ř.⁹⁸ Uvedené pravidlo tak úzce souvisí se zmíněným soudním posouzením hledisek plynoucích z ust. § 95 odst. 2 o.s.ř. Je totiž úkolem soudu zhodnotit, zda je změna žaloby způsobilá obstat na podkladě dosud získaných zjištění ještě před jejím případným připuštěním. Toto posouzení je potřebné, aby nedocházelo k důkazní nouzi na straně žalobce a nutnosti uplatňovat nové skutečnosti v rozporu s koncentrací řízení.

Jak již bylo výše zmíněno, o návrhu na změnu žaloby rozhoduje soud usnesením. To nabývá právní moci okamžitě, jsou-li žalobce i žalovaný přítomni jeho vyhlášení, jinak doručením.⁹⁹ Proti usnesení, kterým bylo rozhodnuto o návrhu na změnu žaloby, není přípustné odvolání a vzniká zde tak překážka věci pravomocně rozhodnuté. To potvrdil také Nejvyšší soud ve svém judikátu¹⁰⁰, když uvedl, že odvolací soud není oprávněn přezkoumávat věcnou správnost rozhodnutí, kterým nebyla změna žaloby připuštěna, a to ani tehdy, bylo-li odvoláním napadeno meritorní rozhodnutí, jimž bylo rozhodnuto o původní žalobě. Zároveň Nejvyšší soud upozornil, že takový postoj není vůči žalobci závažně poškozující, jelikož žalobci nic nebrání v tom, aby v případě, že jeho návrhu na změnu žaloby nebude vyhověno, uplatnil tento svůj požadavek samostatně v podobě nové žaloby v jiném soudním řízení. Tento postoj Nejvyššího soudu v současnosti odpovídá ustálené judikatuře. Nelze však ignorovat skutečnost, že v celkovém kontextu všech nastíněných zákonných předpokladů je tak dispoziční úkon změny žaloby téměř výhradně podřízen soudnímu posouzení.

V otázce změny žaloby platí, že ačkoli jde formálně o dispoziční úkon žalobce, klíčovým aktérem, na němž závisí, zda tento úkon bude mít možnost vyvolat své právní účinky, je soud. Právě od jeho rozhodnutí o návrhu na změnu žaloby je odvozeno, jak bude do budoucna definován předmět řízení, o němž bude rovněž ve výsledku meritorně rozhodnuto. To ve svém důsledku představuje podstatné omezení dispoziční zásady, jejíž projevy lze jinak v dispozičních úkonech popsaných v této práci spatřovat. Výše popsaná podmíněnost změny žaloby soudním rozhodnutím činí tento dispoziční úkon specifickým oproti ostatním, a to až do té míry, kdy je na místě klást si otázku, zda se ještě s ohledem na odkázanost žalobce na soudní rozhodnutí o změněné žalobě, jedná o volnou dispozici předmětem řízení ze strany žalobce, či nikoli. K uvedenému lze poukázat na soudcovský komentář k ust. § 95 o.s.ř, který výslovně zmiňuje: „...*Žalobce musí počítat také s tím, že zatímco podání žaloby je zcela v jeho dispozici, jakákoliv její změna už nikoliv, neboť je*

⁹⁸ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

⁹⁹ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

¹⁰⁰ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 05. 2013, č. j. 21 Cdo 723/2012

k ní třeba souhlasu soudu, který dokonce může návrh na změnu zamítnout, aniž by své rozhodnutí podrobněji odůvodňoval a aniž by proti němu bylo možné se bránit, protože odvolání v tomto případě přípustné není... ¹⁰¹ V praxi je proto žalobce nucen si dopředu rozmyslet, zda pro něj změna žaloby představuje v konkrétním případě výhodné řešení situace, neboť je z uvedeného nepochybné, že zde dispoziční zásada, kterou je jinak sporné řízení ovládáno, naráží na své limity. Zároveň lze do budoucna jistě považovat za přínosné další rozvíjení debaty v tom smyslu, zda uvedená zákonná úprava, která ve výsledku podřizuje dispoziční úkon změny žaloby výhradně soudní vůli, nezasahuje již přílišnou měrou do zásady dispoziční a s tím nedílně také do povahy civilního procesu sporného. Z mého pohledu je omezení dispoziční autonomie v takovém rozsahu již skutečně silným zásahem, který není plně ve shodě s povahou změny žaloby jako dispozičního úkonu. Na druhou stranu však nadále zastávám názor plynoucí též ze závěrů současné soudní praxe, a sice, že změna žaloby je úkonem, k jehož uplatňování je nutné přistupovat spíše obezřetně. Je proto nezbytné vymezit této formě dispozice patřičné mantinely, aby nedošlo k tomu, že se z autonomie na straně žalobce stane účelová libovůle narušující fungování celého soudního řízení.

¹⁰¹ JIRSA, J. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-22]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/208/1/2>. ISSN 2336-517X.

4.5 Vzájemná žaloba

Vedle řady dosud vyjmenovaných dispozičních úkonů, jež v civilním řízení sporném předpokládají dispozici řízením či jeho předmětem výhradně ze strany žalobce, se na tomto místě dostáváme k jednomu z úkonů, který umožňuje dispozici rovněž na straně žalovaného. A nad rámec této dispozice v daném případě také efektivní ochranu jeho ohrožených práv.

4.5.1 Právní povaha vzájemné žaloby

Jak již název napovídá, vzájemná žaloba je zvláštním druhem žaloby, kterou může žalovaný v průběhu řízení před soudem prvního stupně uplatnit své vlastní nároky vůči žalobci. O tyto nároky tak vzájemná žaloba rozšiřuje předmět řízení.¹⁰² Z uvedeného je rovněž patrný hlavní benefit tohoto dispozičního úkonu, jelikož žalovaný nemusí nárok, který má vůči žalobci, uplatňovat samostatně v jiném soudním řízení, nýbrž je mu umožněno jej uplatnit přímo proti žalobci v řízení aktuálně probíhajícím.¹⁰³ Zákonné zakotvení tohoto dispozičního úkonu nalezneme v ust. § 97 o.s.ř. Třetí odstavec předmětného ustanovení naznačuje již zmíněný vztah mezi vzájemnou žalobou a procesním institutem samostatné žaloby, když uvádí, že ustanovení o žalobě (resp. návrhu na zahájení řízení), její změně i zpětvzetí se na vzájemnou žalobu použijí přiměřeně. Vzájemná žaloba tak musí obsahovat veškeré náležitosti jako prostá žaloba a soud je povinen také u ní dbát na absenci vad a případnou potřebu provedení oprav či doplnění. Rovněž hmotněprávní a procesní účinky vyvolává vzájemná žaloba totožné jako žaloba. S uplatněním vzájemné žaloby je tak spojen následek překážky litispendence i trvání věcné a místní příslušnosti. Po jejím podání dochází též ke stavení promlčecích a prekluzivních lhůt.¹⁰⁴

Vzájemnou žalobou uplatněnou žalovaným dochází v řízení ke spojení různých nároků, Winterová i další procesualisté proto hovoří o zvláštním případě objektivní kumulace, která vykazuje některé speciální znaky zejména právě s ohledem na to, že nároky tímto způsobem uplatněné pochází od osoby žalovaného a mohou tak sloužit jako prostředek jeho obrany. Sloveso „mohou“ přitom není v předchozí větě použito bezdůvodně. Na rozdíl od charakteru útočného, který má vzájemná žaloba v řízení vždy, jelikož uplatňovaným nárokem směřuje proti žalobci,

¹⁰² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

¹⁰³ STAVINHOVÁ, Jaruška a Petr HLAVSA. *Civilní proces a organizace soudnictví.* Brno: Masarykova univerzita, 2003, 660 s. ISBN 80-210-3271-5.

¹⁰⁴ ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLÍČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář.* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-1]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/24/1/2>. ISSN 2336-517X.

u něhož vymáhá jeho uspokojení, uplatnění vzájemné žaloby jako prostředku obrany závisí na povaze předmětného nároku. Je-li tento nárok zcela odlišný od nároku žalobce a může vedle něj samostatně obstát, nejde za daných okolností ze strany žalovaného o obranu. Ta by přicházela v úvahu v případě, kdy by nárok žalovaného směřoval k popření či alespoň oslabení nároku prvotně uplatněného žalobcem v žalobě.¹⁰⁵

Vzájemnou žalobu je žalovaný proti žalobci oprávněn vznést pouze v průběhu řízení před soudem prvního stupně. Významově zákonnou formulaci „za řízení“ použitou v ust. § 97 odst. 1 o.s.ř. vykládáme tak, že je její uplatnění přípustné kdykoli v rozmezí od zahájení řízení do vyhlášení meritorního rozhodnutí, nikoli však již v řízení o odvolání nebo dovolání. S uvedeným souvisí také u tohoto institutu jednoznačně určená aktivní a pasivní legitimace, když, jak vyplývá z již nastíněného, je k podání vzájemné žaloby oprávněn výhradně žalovaný, který ji může směřovat pouze proti svému žalobci v řízení, v němž je tato vzájemná žaloba vznesena.¹⁰⁶ Jiní navrhovatelé ani adresáti u vzájemné žaloby nepřichází v úvahu.

Specifikem vzájemné žaloby oproti ostatním dispozičním úkonům je její zvláštní samostatná povaha. Již bylo zmíněno, že je vzájemná žaloba z procesního hlediska stále žalobou, která musí splňovat veškeré zákonem stanovené předpoklady žaloby a je rovněž schopna vyvolat pro žalobu typické právní účinky. K tomu je nyní na místě doplnit, že vzájemná žaloba nesleduje osud první žaloby, kterou bylo řízení zahájeno, ale soud v případě, že nevyloučí vzájemnou žalobu k samostatnému řízení, rozhoduje v jediném soudním řízení o dvou samostatných žalobách. Uvedená samostatnost, nebo lépe řečeno nezávislost vzájemné žaloby, je v konečném důsledku jasně patrná také z toho, že případné zastavení řízení o původní žalobě nebrání soudu v pokračování v řízení o vzájemné žalobě a naopak. Může tak nastat situace, v níž soud z důvodu předchozího zastavení řízení o původní žalobě rozhodne v konečném rozhodnutí meritorně pouze o nároku žalovaného vzneseném vzájemnou žalobou. Není tomu ovšem tak, jak by čtenáře mohlo napadnout, že by soud ve směru nastíněného pravidla rozhodoval na konci řízení o každé žalobě samostatným rozhodnutím. Konečné soudní rozhodnutí vydané v meritu věci v konkrétním případě je vždy pouze jedno.¹⁰⁷

Jak již bylo zmíněno, vzájemnou žalobu nelze podat v případném odvolacím či dovolacím řízení. Zákonodárce v ust. § 216 odst. 1 o.s.ř. výslovně uvádí, že se právní úprava o vzájemné

¹⁰⁵ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

¹⁰⁶ ZAHRAVNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

¹⁰⁷ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

žalobě v odvolacím řízení nepoužije. To je dáno zejména nastíněnou specifickou povahou vzájemné žaloby, která její uplatnění v odvolacím řízení neumožňuje, jelikož by s takovým uplatněním bylo současně nutné provést ve věci nové dokazování, což je s ohledem na zásadu neúplné apelace ovládající odvolací řízení v tomto procesním stadiu již v zásadě vyloučeno.¹⁰⁸

Vzájemná žaloba je svou povahou dispozičním úkonem, který v praxi umožňuje žalovanému vymanit se z pozice zpravidla pasivnějšího účastníka. Domnívám se, že je vzájemná žaloba potenciálně adekvátní protiváhou k žalobě směřující proti žalovanému a v konkrétním případě může přispět k vyrovnaní procesních sil mezi žalobcem a žalovaným.

4.5.2 Nároky uplatněné vzájemnou žalobou a jejich projednání soudem

Zákon nijak blíže nspecifikuje, jaké nároky žalovaného mohou být vzájemnou žalobou uplatněny. Ustanovení § 97 odst. 2 o.s.ř., které hovoří o možnosti soudu za určitých okolností vyloučit vzájemnou žalobu k samostatnému řízení, však nepřímo odkazuje na spojení věcí upravené v ust. § 112 o.s.ř. Ani z tohoto ustanovení se sice o tom, že by některé druhy nároků nebyly v řízení před soudem uplatnitelné, nic nedozvíme, nicméně v odst. 1 předmětného ustanovení zákonodárce uvádí: „*V zájmu hospodárnosti řízení může soud spojit ke společnému řízení věci, které byly u něho zahájeny a skutkově spolu souvisí nebo se týkají týchž účastníků.*“ Vzhledem k tomu, že totožnost účastníků je v případě vzájemné žaloby naplněna vždy, dovozujeme právě z uvedeného ustanovení závěr, že je v řízení se vzájemnou žalobou přípustné uplatnění jakýchkoli vzájemných nároků bez ohledu na jejich povahu či právní důvod vzniku. Nevyžaduje se dokonce ani vzájemná skutková souvislost těchto nároků, neboť ta vzhledem k dikci citovaného ustanovení není nutná tam, kde je již dána totožnost účastníků.¹⁰⁹ Ve smyslu uvedeného tak žalovaný může v průběhu řízení proti žalobci uplatnit jakýkoli nárok, který vůči němu má, druhou stránkou věci ovšem zůstává, jak s takto uplatněným nárokem soud dále naloží. K otázce povahy nároku uplatněného žalovaným je zároveň nutné zdůraznit, že má-li být tento nárok procesně identifikován jako vzájemná žaloba, musí rovněž odpovídat požadavkům ust. § 98 o.s.ř. Je-li tak v řízení žalovaným vůči žalobci uplatňována pohledávka k započtení, je taková pohledávka ve světle uvedeného ustanovení vzájemnou žalobou jen tehdy, navrhuje-li žalovaný, aby mu bylo přisouzeno více, než co uplatňuje ve své žalobě žalobce. Pokud žalovaný uplatní menší ba i stejně velkou pohledávku jako žalobce, není takový nárok vzájemnou žalobou, nýbrž pouze námitkou započtení.

¹⁰⁸ JIRSA, J. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-22]. ASPI ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/208/1/2>. ISSN 2336-517X.

¹⁰⁹ WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

V aktuální zákonné úpravě se s termínem námitky započtení nesetkáme. Zákonodárce na místo toho používá pro totožný institut termín „obrana proti návrhu“, což, jak vysvětluje Winterová, je důsledkem nepřesné terminologie, jež má svůj původ již v době kolem roku 1895.¹¹⁰ Na rozdíl od institutu vzájemné žaloby, která může v závislosti na konkrétním případě vykazovat charakter obranný nebo útočný, námitka započtení je výhradním projevem obrany žalovaného v řízení proti žalobcově uplatněné pohledávce. Má-li žalovaný proti pohledávce žalobce vlastní započitatelnou pohledávku, může ji projevem učiněným v průběhu řízení před soudem uplatnit k vzájemnému započtení. Námitka započtení není oproti vzájemné žalobě dispozičním úkonem, jelikož nerozšiřuje předmět řízení o nový nárok, o kterém by soud musel rozhodnout ve výrokové části, jak platí pro vzájemnou žalobu. Uplatněním námitky žalovaný soudu pouze navrhuje zamítnutí žaloby z důvodů, jimiž námitku odůvodnil a soud tyto důvody v řízení posuzuje jako předběžnou otázku. Z hlediska soudního rozhodnutí pak postačuje, když se soud s námitkou započtení vypořádá v odůvodnění svého rozhodnutí.¹¹¹

Optikou již zmiňovaného ust. § 112 o.s.ř. je třeba posuzovat též okolnosti soudního rozhodování o vzájemné žalobě. Jako kritérium pro způsob vypořádání se s nově uplatněným nárokem žalovaného, vzneseným vzájemnou žalobou, zákonodárce výslovně zdůrazňuje zájem na hospodárnosti řízení. Ten by měl hrát stěžejní roli při soudním posuzování toho, zda vzájemnou žalobu zahrnout do jednoho společného řízení, v němž bude projednána spolu s původní žalobou podanou žalobcem, nebo zda bude tato věc vyloučena k projednání v samostatném řízení. Skutečnost, že se vzájemné nároky týkají týchž účastníků, přitom v případě soudního rozhodnutí o vyloučení věci do samostatného řízení není na překážku. Je však třeba mít na paměti, že je soud oprávněn k samostatnému řízení vyloučit pouze vzájemnou žalobu, nikoli již pouhou námitku započtení. Tento názor potvrdil také Nejvyšší soud, který ve svém judikátu konkrétně konstatoval: „K samostatnému řízení nelze vyloučit projev žalovaného, jímž uplatnil vůči žalobci k započtení svoji pohledávku nepřevyšující uplatněný nárok a který soud posuzuje jen jako obranu proti návrhu.“¹¹²

Předpokladem soudního rozhodnutí o vzájemné žalobě je samozřejmě existence soudní pravomoci a příslušnosti v dané věci. Místní příslušnost je v případě vzájemné žaloby určena na základě ust. § 89 o.s.ř., které stanovuje, že soud, jenž je příslušný rozhodovat o určité věci, je současně příslušný rozhodnout také o věcech s tím spojených a o vzájemných návrzích

¹¹⁰ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací.* 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

¹¹¹ MRUZEK, Karel. Vzájemná žaloba a námitka žalovaného v civilním procesu. *Právní rozhledy*, 2004, č. 15, s. 576-579, ISSN 1210-6410.

¹¹² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 07. 2005, č. j. 33 Odo 67/2005

žalovaného. To však platí s výjimkou případů, kdy je dána výlučná místní příslušnost podle ust. § 88 o.s.ř., jejíž důležitost předčí i zájem na tom, aby o prvotní žalobě a vzájemné žalobě rozhodoval stejný soud. Je-li tedy u nároku uplatněného vzájemnou žalobou naplněn některý z případů výlučné místní příslušnosti, vysloví soud, u něhož byla vzájemná žaloba uplatněna, svou nepřislušnost a postoupí předmětný nárok k projednání soudu příslušnému.¹¹³

Z perspektivy žalovaného přináší institut vzájemné žaloby do procesu významné benefity, neboť umožňuje v řízení jednoduše uplatnit též vlastní nárok žalovaného vůči žalobci a tento rovněž ideálně v totožném řízení projednat a promítnout do konečného rozhodnutí. Jako protipól těchto procesních výhod stojí již zmiňovaný zájem na hospodárnosti řízení. Je totiž evidentní, že uplatnění nových nároků, zejména v pozdějších fázích probíhajícího řízení, s sebou často nese nemalé dodatečné náklady a může též celý proces značně zkomplikovat. V konečném důsledku tak zůstává opět úkolem soudu obě tyto hodnoty v konkrétním případě vzájemně porovnat, posoudit a nalézt spravedlivé východisko.

¹¹³ADAMOVÁ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-1]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/24/1/2>. ISSN 2336-517X.

4.6 Uznání nároku žalovaným

4.6.1 Náležitosti a možné formy uznání nároku

V ustanovení § 153a odst. 1 o.s.ř. je obsažen další procesní institut, jenž nabízí žalovanému možnost zásadním způsobem ovlivnit výsledek soudního řízení. Uznání nároku lze definovat jako „dispoziční úkon žalovaného, kterým v řízení uznává žalobcem uplatněný nárok.“¹¹⁴ Tento procesní úkon je přitom třeba důsledně odlišit od hmotněprávního úkonu uznání dluhu ve smyslu ust. § 2053 n.o.z. Uznání nároku může žalovaný uplatnit výhradně vůči soudu v průběhu soudního řízení, a to jak písemně, tak také ústně do protokolu. Toto uznání musí zároveň obsahovat veškeré náležitosti obecného podání vyplývající z ust. § 42 odst. 4 o.s.ř. a je nezbytné, aby z jeho obsahu bylo jednoznačně patrné, že žalovaný uznává žalobcův nárok uplatněný v žalobě. Samotné označení daného úkonu jako uznání nároku není obligátním prvkem, neboť jej soud posuzuje podle jeho obsahu.¹¹⁵ Jednou uplatněný úkon uznání nároku již není možné vzít zpět. Přípuštěno je pouze jeho odvolání za podmínek specifikovaných v ust. § 41a odst. 4 o.s.ř.¹¹⁶

Zákon v již zmiňovaném ust. § 153a odst. 1 o.s.ř. předestírá celkem tři varianty, jak může soud o uznání nároku rozhodnout. Tyto varianty se odvíjí primárně od rozsahu, v jakém k uznání předmětného nároku došlo. Uznal-li žalovaný nárok specifikovaný v žalobě v plném rozsahu, rozhodne soud o žalobě rozsudkem pro uznání bez dalšího. Právní úprava však předpokládá také případy, kdy žalovaný uzná pouze základ nároku, nikoli jeho konkrétní výši. Nastane-li tato situace, rozhodne soud pouze mezitimním rozsudkem pro uznání¹¹⁷ a následně pokračuje v řízení o určení výše nárokovaného plnění. Poslední z možností předvídaných zákonem je pak uznání nároku žalovaným pouze zčásti. V takovém případě vydá soud rozsudek pro uznání pouze, navrhne-li to žalobce. Zákonodárce tím reflektuje možnost, že vymožení pouze určité části nároku nemusí být pro žalobce vždy výhodné a ponechává tak na jeho rozhodnutí, zda bude rozsudek pro uznání za daných okolností vydán. Pokud k jeho vydání nedojde, pokračuje soud standardně v řízení, v němž však bere v potaz, že byl žalobcův nárok uznán ve smyslu hmotněprávním.¹¹⁸ Všechny uvedené charakteristické prvky dispozičního úkonu uznání nároku

¹¹⁴ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹¹⁵ Pozn. viz také ust. § 41 odst. 2 o.s.ř.

¹¹⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹¹⁷ „Soud rozhoduje tzv. mezitimním rozsudkem (§ 152 odst. 2 věta druhá o.s.ř.) o základu věci, jímž se rozumí posouzení všech otázek, které vyplývají z uplatněného nároku s výjimkou okolností, které se týkají jen výše nároku, nikoli jen o dílčí sporné právní otázce, týkající se uplatněného žalobního návrhu.“ (Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 03. 2004, č. j. 25 Cdo 2212/2002)

¹¹⁸ WINTEROVÁ, Alena. Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*, 1993, č. 10, s. 592-599, ISSN 1211-0825.

trefně shrnuje také Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozsudku,¹¹⁹ kde jeho povahu popisuje následovně: „Uznáním nároku podle § 153a o. s. ř. se rozumí procesní úkon žalovaného (tedy úkon adresovaný soudu), který může být učiněn v jakékoli přípustné formě a z jehož obsahu jednoznačně vyplývá, že žalovaný žalobní nárok zcela, z části, nebo v jeho základu uznává. Není přitom rozhodující, zda a jak je takový procesní úkon označen a zda uznání nároků je vyjádřeno právě tímto slovním spojením. Procesní úkon, jímž žalovaný nepochybně projevuje nejen vědomost o svém dluhu, vyplývajícím ze žalobního nároku, ale i vůli (ochotu) nárok nepodmíněně uspokojit, je třeba vždy považovat za uznání nároku s účinky podle § 153a o. s. ř.“ Závěr vyplývající z této charakteristiky je užitečný pro rozpoznání úkonu uznání nároku v praxi. Lze z něj dovodit, že je tento úkon bez ohledu na své označení definován vyjmenovanými znaky, mezi něž primárně patří projev žalovaného, z něhož je zjevná jeho vědomost o existenci dluhu, jakož i vůle k jeho uspokojení.

Dispoziční úkon uznání nároku žalovaným nevyžaduje k vyvolání procesněprávních účinků následný souhlas ani jinou reakci jakéhokoliv dalšího subjektu, nýbrž v okamžiku jeho uplatnění vůči soudu se stává perfektním procesním úkonem, který v případě uznání celého žalobcova nároku vede k jedinému obligátnímu důsledku, a sice k vydání rozsudku pro uznání jako konečného rozhodnutí v meritu věci.

4.6.2 Rozsudek pro uznání

Rozsudek pro uznání je zvláštním druhem soudního rozhodnutí, které se neopírá o v řízení zjištěný skutkový stav věci, nýbrž výhradně o procesní úkon uznání nároku učiněný žalovaným v průběhu řízení. Je-li tak v řízení toto uznání nároku uplatněno, je povinností soudu reagovat vydáním rozsudku pro uznání bez ohledu na skutečnosti vyplývající z provedeného dokazování. Rovněž odůvodnění rozsudku pro uznání se opírá výhradně o úkon uznání nároku a nikoli o soudem zjištěný skutkový stav.¹²⁰ Z logiky věci tak ani není možné se, z důvodů vyplývajících ze skutkového stavu, v řízení odvolat. Zákon v ust. § 205b o.s.ř. důvody k podání odvolání proti rozsudku pro uznání (stejně jako proti rozsudku pro zmeškání) značně redukuje. Účastníkům tak fakticky zůstává možnost se proti těmto rozsudkům odvolat pouze z důvodu nesplnění podmínek řízení, či pro nenaplnění zákonných předpokladů pro jejich vydání. V praxi se zmíněnou problematikou zabýval také Nejvyšší soud. V odůvodnění svého usnesení¹²¹ hodnotil otázku, zda může být úspěšné odvolání proti rozsudku pro uznání, které je založeno na zpochybnění uznaného

¹¹⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 04. 2002, č. j. 29 Odo 522/2001

¹²⁰ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0.

¹²¹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 04. 2001, č. j. 20 Cdo 1053/2000

nároku ze skutkového hlediska. Nejvyšší soud v předmětném judikátu podle mého názoru zcela správně určil, že nikoli. V souladu s výše nastíněnými pravidly Nejvyšší soud potvrdil, že jakékoliv argumenty týkající se skutkového stavu¹²² musí být v odvolacím řízení hodnoceny jako bezcenné, jestliže již samotné odvolání lze podat pouze z jediného důvodu, a sice pro již zmíněné nesplnění předpokladů pro vydání rozsudku pro uznání.

Účelem institutu rozsudku pro uznání je snaha civilní řízení urychlit, jakož i docílit jeho větší flexibility. Z uvedeného však na druhé straně vyplývá požadavek, aby soud v konkrétních případech pečlivě hodnotil, zda jsou naplněny všechny zákonem stanovené předpoklady pro jeho vydání. Zákonodárce výslovně v ust. § 153a odst. 2 o.s.ř. uvádí, že rozsudek pro uznání nelze vydat ve věcech, ve kterých není možné uzavřít a schválit smír. V důsledku toho není možné rozsudkem pro uznání rozhodnout v řízeních, ve kterých nejsou sami účastníci sporného řízení oprávněni disponovat jeho předmětem. Není tedy možné jej z povahy věci vydat v řízeních ve věcech osobního stavu, v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu a rovněž, z pochopitelných důvodů, v případě uznání nároku, jehož splnění je nemožné, či který zavazuje protiprávnímu jednání.¹²³ Poslední ze jmenovaných důvodů byl výslovně potvrzen též judikaturou Nejvyššího soudu, který dovedl, že v návaznosti na nepřímý odkaz zákonodárce v ust. § 153a odst. 2 o.s.ř. směřující v otázce podmínek uzavření a schválení smíru k ust. § 99 o.s.ř. je jedním z předpokladů, které soud musí před vydáním rozsudku pro uznání zkoumat také skutečnost, zda není vydání tohoto rozsudku vyloučeno pro rozpor s kogentními právními předpisy.¹²⁴ Uvedené Nejvyšší soud shledal při zohlednění faktu, že zákonodárce ve druhém odstavci ust. § 99 o.s.ř. zakazuje soudu schválit smír tam, kde by to bylo v rozporu s právními předpisy. V kontextu souvislosti uvedených dvou paragrafů následně dospěl k závěru, že je nutné totožné pravidlo aplikovat rovněž v případě vydání rozsudku pro uznání. Tento závěr Nejvyššího soudu nevyvolává dle mého názoru žádné rozpaky, jelikož zcela koresponduje s dikcí i účelem úpravy obsažené v obou zákonných ustanoveních.

Vedle výše popsaného případu, v němž soud vydá rozsudek pro uznání v důsledku uskutečněného dispozičního úkonu uznání nároku ze strany žalovaného, je třeba pro úplnost věci alespoň okrajově zmínit druhou ze situací, kdy zákon vydání tohoto rozsudku předpokládá. Jedná se o případ, kdy k faktickému uznání nároku ze strany žalovaného vůbec nedojde, nastává však právní fikce, na základě které soud rozsudek pro uznání vydá, jako kdyby se tak stalo. Propůjčení

¹²² Pozn. V daném případě dovolatelka v odvolacím řízení zpochybňovala existenci žalobcova nároku, který dříve uznala.

¹²³ SVOBODA, Karel, Petr SMOLÍK, Jiří LEVÝ a Jiří DOLEŽÍLEK. *Občanský soudní řád: komentář*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2021, xxix, 1804 s. ISBN 978-80-7400-828-3.

¹²⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 05. 1998, č. j. 2 Cdon 994/97

pravomoci k takovému rozhodnutí poskytuje soudu zákonodárce v ust. § 153a odst. 3 o.s.ř. Toto ustanovení dále odkazuje na další paragrafy o.s.ř. popisující konkrétní případy, za kterých může soud rozsudkem pro uznání rozhodnout.¹²⁵ Mezi odbornou veřejností se v minulosti živě diskutovalo o otázce, zda jde v popisovaném případě skutečně o právní fikci uznání nároku, či zda se ve skutečnosti nejedná o domněnku. Tuto diskusi může vyvolávat mimo jiné fakt, že formulace „má se za to“, kterou zákonodárce používá, bývá typicky používána v případě vyvratitelných domněnek. V současnosti převládají mezi teoretiky zastánci názoru, že se skutečně jedná o fikci, nicméně s opačným názorem, že jde o domněnku, je možné se rovněž nadále setkat.¹²⁶ Osobně se přikláním k většinovému pohledu na věc, tedy mám za to, že pojem fikce uznání není případem pomíchané terminologie, neboť se skutečně o právní fikci jedná. Vycházím přitom z toho, že se fikcí rozumí *uměle konstruovaná skutečnost, která nemá své vyjádření v objektivní realitě; právní řád s ní však spojuje právní následky*.¹²⁷ S ohledem na uvedenou charakteristiku se domnívám, že je též fikce uznání co do své podstaty konstruována zcela bez ambicí reflektovat skutečný stav objektivní reality, neboť není jistě pravidlem, že by žalovaný svou pasivitou zamýšlel nárok konkludentně uznat. Nad rámec uvedeného je samotné zavádění fikce dispozičních úkonů v právní úpravě předmětem kritiky ze strany odborné veřejnosti.¹²⁸ Při bližším zkoumání v nich lze totiž spatřovat rozpor se zásadou dispoziční a tím také s koncepcí civilního procesu. Do budoucna tak namísto zavádění fikce dispozičních úkonů lze zákonodárci *de lege ferenda* spíše navrhnout řešení obdobných situací pomocí kontumačních rozsudků, jak je tomu též v některých zahraničních procesněprávních úpravách. Do uvedené problematiky vydání rozsudku pro uznání na základě fikce uznání již dále detailněji zabíhat nebudeme. Důvodem je celkový rozsah této práce, jakož i skutečnost, že uvedené téma již nespádá výlučně do problematiky dispozičních úkonů účastníků řízení, detailně se mu však věnuje řada autorů na jiných místech v odborné literatuře.

Z nastíněného popisu povahy rozsudku pro uznání vyplývá, že je nezbytné, aby soud při posuzování předpokladů pro vydání tohoto rozsudku v konkrétním případě dbal zvýšené opatrnosti. Institut rozsudku pro uznání patří spolu s rozsudkem pro zmeškání k procesním nástrojům, které na jedné straně do značné míry usnadňují a urychlují proces soudního rozhodování, s tím jsou však na straně druhé spojena také jistá rizika. Soudy se nesmí při jejich vydávání dostat do rozporu s ústavně zaručenými právy účastníků a upřít jim tak jakýkoli z aspektů

¹²⁵ Pozn. Konkrétně se jedná o situace uvedené v ust. § 114b odst. 5 o.s.ř. a v ust. § 114c odst. 6.

¹²⁶ HUDKOVÁ, Barbora. Fikce uznání nároku žalovaným: K nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 13/15. *Právní rozhledy*, 2017, č. 23-24, s. 834-838, ISSN 1210-6410.

¹²⁷ FIALA, Josef. Fikce. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

¹²⁸ DOBROVOLNÁ, Eva a Petr LAVICKÝ. *Současnost a perspektivy českého civilního procesu: sborník statí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 128 s. ISBN 978-80-210-7686-0.

práva na spravedlivý proces. Tyto instituty sice do jisté míry umožňují soudům překročit mantinely jinak téměř nedotknutelné zásady materiální pravdy, avšak pouze a výhradně při naplnění přesných podmínek vymezených zákonem. Předmětné podmínky je proto nutné v každém jednotlivém případě pečlivě posuzovat, a to nikoli pouze striktně formálně, nýbrž také ve vztahu k naplnění účelu civilního procesu.

4.7 Smír

4.7.1 Právní povaha soudního smíru

Dospějí-li účastníci v průběhu soudního řízení k dohodě o sporu mezi nimi, či alespoň o jeho části nebo základu, může za splnění předpokladů stanovených zákonem dojít k uzavření soudního smíru. Od soudního smíru v procesualistice odlišujeme smír praetorský. Oba druhy smíru mají v zásadě shodnou povahu, což dokazuje také skutečnost, že se na oba vztahuje úprava obsažená v ust. § 99 o.s.ř. Hlavní odlišnost praetorského smíru od smíru soudního spočívá v procesním stadiu, ve kterém k němu dochází. Praetorský smír může být uzavřen pouze ve smírčím řízení, které patří mezi tzv. předběžná řízení, jež mohou být uskutečněna v době před vlastním zahájením soudního řízení. Soudní smír se naproti tomu uzavírá až v průběhu řízení před soudem a pokud k jeho uzavření z nějakého důvodu nedojde, soud pokračuje dál v řízení o podané žalobě až do vydání konečného rozhodnutí v dané věci. Nepodaří-li se však v rámci smírčího řízení uzavřít praetorský smír, toto řízení končí, jelikož soud nemůže v takovém případě o věci sám rozhodnout.

129

V souvislosti s otázkou povahy soudního smíru se někteří autoři shodují na tom, že se jedná o institut stojící na pomezí práva procesního a hmotného.¹³⁰ Důvodem je skutečnost, že základem soudního smíru je hmotněprávní dohoda účastníků o uspořádání právních vztahů mezi nimi. Ta je v případě soudního schválení smíru promítnuta do předmětného soudního rozhodnutí. Aby byla vůle účastníků při uzavírání dané dohody nezpochybnitelná, podepisují účastníci v řízení před soudem protokol obsahující její doslovné znění.¹³¹ Dohoda účastníků k vyvolání právních účinků vyžaduje schválení ze strany soudu, který je však povinen nejprve přezkoumat, zda jsou k jejímu schválení splněny všechny zákonem stanovené předpoklady.

Zákonodárce v ust. § 99 odst. 1 podmiňuje možnost uzavření soudního smíru mezi účastníky tím, že smír v daném případě připouští povaha věci. Tato podmínka není dále v zákoně podrobněji vysvětlena a její výklad proto dovozuje procesní teorie a judikatura. Již v předchozí kapitole jsme se dotkli problematiky přípustnosti uzavření smíru v souvislosti s vydáním rozsudku pro uznání, jelikož zákon od podmínky, že je v konkrétní věci možné uzavřít smír, odvozuje rovněž přípustnost vydání tohoto rozsudku. Obecně vzato lze shrnout, že uzavření smíru mezi účastníky

¹²⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹³⁰ SVOBODA, Karel, Petr SMOLÍK, Jiří LEVÝ a Jiří DOLEŽÍLEK. *Občanský soudní řád: komentář*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2021, xxix, 1804 s. ISBN 978-80-7400-828-3.

¹³¹ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0.

nepřichází v úvahu tam, kde tito účastníci nemají právní vztahy, které jsou předmětem řízení, ve své plné dispozici. Zmíněné stručně vystihl také Nejvyšší soud¹³², kdy k otázce charakteru věci, jenž připouští uzavření smíru uvedl: „*Povaha věci připouští uzavření smíru zpravidla ve věcech, v nichž jsou účastníci v typickém dvoustranném poměru, jestliže hmotněprávní úprava nevylučuje, aby si mezi sebou upravili právní vztahy dispozitivními úkony. Povahou věci je vyloučeno uzavřít smír zejména ve věcech, v nichž lze zahájit řízení i bez návrhu, ve věcech, v nichž se rozhoduje o osobním stavu, nebo ve věcech, v nichž hmotné právo nepřipouští vyřízení věci dohodou účastníků právního vztahu.*“ Je-li požadavek přípustné povahy věci v konkrétním případě naplněn, zbývá již pouze jediné kritérium, které je třeba splnit pro to, aby mohl soud o takovém smíru kladně rozhodnout, a sice podmínka, že uzavřený smír musí být v souladu s právními předpisy. Také touto podmínkou se ve svých judikátech opakovaně zabýval Nejvyšší soud. Shledal přitom, že za smír, jenž je v rozporu s právními předpisy, lze označit takové dohody účastníků, které jsou z hlediska obecných požadavků kladených na právní úkony neplatné, nebo dohody směřující ke vzniku, změně či zániku právního vztahu, které současně neobsahují všechny podstatné náležitosti požadované hmotným právem, nebo jsou v rozporu s kogentními ustanoveními zákona.¹³³

V procesualistice se lze samozřejmě setkat také s názory, jenž se rozcházejí se závěry uvedenými v citované judikatuře. Vzhledem k tomu, že je soudní smír z hlediska své funkce v mnohém podobný procesnímu úkonu dohody o předmětu řízení, kterou upravuje ust. § 10 z.ř.s., zastává například Lavický názor, že by mělo dojít k přehodnocení současného přístupu judikatury v otázce nepřipustnosti uzavření smíru tam, kde lze řízení zahájit i bez návrhu.¹³⁴ Podrobněji se problematice dohody o předmětu řízení budeme věnovat v samostatné kapitole. Dovolím si však již nyní k předmětné věci poznamenat, že souhlasím s názorem Lavického, že je žádoucí, aby aktuální judikatura tuto otázku důkladněji zhodnotila spíše, než pouze mechanicky přebírala dříve vyslovené závěry. Bude-li následně takto opětovně potvrzen závěr, že je uzavření smíru v beznávrhových řízeních vyloučeno, je současně nezbytné jej podložit relevantní argumentací.

4.7.2 Úloha soudu v procesu uzavírání soudního smíru

Zákon klade soudu za úkol smírné řešení věci v řízení iniciovat a aktivně tak na účastníky působit ve snaze je motivovat k uzavření dohody o předmětu řízení. Vyřešení záležitosti smírem

¹³² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 01. 2011, č. j. 25 Cdo 2039/2008

¹³³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 07. 2009, č. j. 25 Cdo 2462/2009

¹³⁴ LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces. Řízení nesporné: zákon o zvláštních řízeních soudních; zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxxi, 979. ISBN 978-80-7478-869-7.

je totiž ekonomicky výhodné, a to jak pro účastníky, tak rovněž pro soud.¹³⁵ Ten proto v souladu s ust. § 99 odst. 1 o.s.ř. při pokusu o smír poučuje účastníky, za účelem dovedení sporu k rozumnému vyřešení, nad rámec obecné poučovací povinnosti, vedle otázek procesního práva rovněž o právu hmotném. Shledá-li soud existenci některého z výše popsaných důvodů pro neschválení smíru mezi účastníky, rozhodne o tomto neschválení usnesením a po nabytí právní moci rozhodnutí pokračuje dále v řízení. Dohoda účastníků, jež nebyla soudem schválena, není způsobilá vyvolat žádné právní účinky a hledí se na ni, jako by nebyla. Jsou-li naopak všechny podmínky pro schválení smíru naplněny, rozhodne soud usnesením o tom, že takový smír schvaluje. Zákon stanoví, že soudem schválený smír má účinky pravomocného rozsudku, vytváří tedy překážku *rei iudicatae* a je zároveň exekučním titulem.¹³⁶

Na počátku této kapitoly bylo již stručně zmíněno, že účastníci mohou dospět ke smíru v celém rozsahu sporu, který je předmětem řízení, avšak je možné také uzavřít smír pouze v části či v základu projednávaného nároku, jinými slovy všude tam, kde by jinak mohl být vydán částečný nebo mezitimní rozsudek. Tuto skutečnost zdůraznil Nejvyšší soud v dalším ze svých usnesení,¹³⁷ přičemž v odůvodnění daného judikátu zároveň uvedl, že schválený smír může dokonce předmět řízení ještě dále přesahovat. Za takových okolností je však podle Nejvyššího soudu vždy nezbytné, aby z obsahu daného smíru zůstalo zřejmé především to, jak byly mezi stranami vypořádány nároky, jenž byly předmětem soudního řízení. S ohledem na uvedené lze shrnout, že je v případě jednání o smíru účastníkům dána do rukou značná dispoziční autonomie co do rozsahu, v jakém mohou smír uzavřít. Z předmětného judikátu stojí za zmínku ještě alespoň jeden ze závěrů Nejvyššího soudu. Ten zdůraznil obecnou platnost pravidla, že schválením soudního smíru se řízení pravomocně končí. Zároveň však dodal, že k uvedenému nedochází za situace, kdy účastníci, kteří uzavřeli smír pouze o části nebo základu nároku nebo o nároku, který nebyl předmětem řízení, dali soudu jednoznačně najevo, že si přejí, aby soud o předmětu řízení v rozsahu, v jakém nebyl vyřešen smírem, dále jednal a rozhodl. Z popsaného závěru tak vyplývá, že usnesení o schválení smíru vydané soudem neznamená vždy automaticky konec daného řízení. Projeví-li tak účastníci shodně vůli pokračovat v řízení o části předmětu, který nebyl smírem vyřešen, měl by jim soud v tomto požadavku vyhovět. Závěry Nejvyššího soudu popsané v předmětném judikátu považují za výstižně formulované a v rámci problematiky soudního smíru za přínosné.

¹³⁵ ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

¹³⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹³⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 09. 2011, č. j. 33 Cdo 4406/2009

Proti negativnímu soudnímu rozhodnutí o smíru je přípustný standardní opravný prostředek, tj. odvolání. Jinak je tomu v případě, že soud usnesením smír schválí. Proti takovému rozhodnutí již odvolání podat nelze. Usnesení o schválení smíru tak nabývá právní moci okamžikem doručení všem účastníkům. Zákonodárce však v ust. § 99 odst. 3 o.s.ř. zakotvuje zvláštní mimořádný opravný prostředek, který lze proti usnesení o schválení smíru podat ve lhůtě 3 let od nabytí jeho právní moci. Tímto prostředkem, který nazýváme žalobou o neplatnost smíru, je možné se domoci nápravy za situace, kdy byl soudním rozhodnutím schválen smír podle hmotného práva neplatný. Vyhoví-li soud této žalobě, rozhodne o tom rozsudkem, který má za následek zrušení napadeného usnesení, jakož i odnětí právní závaznosti hmotněprávní dohody sjednané mezi účastníky. Po právní moci tohoto rozsudku pak soud pokračuje v řízení, které se zrušením usnesení o schválení smíru znovu otevřelo.¹³⁸

Soudní smír jako dispoziční úkon má oproti ostatním výše popsaným úkonům určitá specifika. Za nejvýraznější odlišný rys návrhu na schválení smíru považují jeho dvoustranný charakter. U žádného jiného dispozičního úkonu se nesetkáme s tím, že by k jeho učinění bylo třeba shodné vůle žalobce i žalovaného, kteří jej společně a jednotně předkládají soudu. V případě návrhu na schválení smíru je však shodná vůle obou účastníků zcela esenciálním prvkem, bez něhož by tento dispoziční úkon nebyl vůbec myslitelný.

¹³⁸ ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0.

5 Dispoziční úkony účastníků v nesporném řízení

Nesporné řízení je vedle řízení sporného dalším druhem civilního řízení nalézacího. Odlišnost mezi sporným a nesporným řízením tkví především v zásadách, které je ovlivňují a účelu, který naplňují.¹³⁹ Zatímco sporné řízení stojí z velké části na zásadě dispoziční a zásadě projednací, v nesporném řízení jsou dispoziční úkony do značné míry omezeny, neboť je toto řízení ovlivňováno především zásadou oficiality a principem vyšetřovacím.¹⁴⁰ Situace, kdy účastníci v nesporném řízení svými procesními úkony ovlivňují řízení, nebo jeho předmět, jsou proto spíše výjimkou z pravidla převažujícího uplatnění zmíněné zásady oficiality. Charakteristickým znakem nesporného řízení bývá též existence veřejného zájmu na úpravě právních poměrů mezi účastníky. Nesporná řízení jsou spolu s některými zvláštními spornými řízeními upravena v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. Vztah tohoto právního předpisu k o.s.ř. je vztahem subsidiarity. Proto tam, kde pro zvláštní řízení chybí v z.ř.s. speciální úprava, se použijí ustanovení o.s.ř. podpůrně. Nad rámec uvedeného zakotvuje ust. § 1 odst. 4 z.ř.s. také přípustnost použití obou zmíněných zákonů vedle sebe, neplyne-li z povahy některého z ustanovení něco jiného.

Vzhledem k povaze nesporného řízení je prostor v něm vymezený pro případnou dispoziční řízením ze strany účastníků výrazně menší, než je tomu v řízení sporném. Není proto možné v takovém řízení například uzavřít smír či uplatnit vzájemný návrh nebo námitku započtení.¹⁴¹ Přestože v nesporném řízení není dispoziční zásada vůdčím principem, lze i zde spatřovat určité její projevy, ačkoliv ne v takovém rozsahu, jako v řízení sporném. S ohledem na to je i zde možné uplatnit změnu návrhu či jeho zpětvzetí, a to za podmínek uvedených v ustanoveních § 95 a § 96 o.s.ř, v případě zpětvzetí ještě s doplněním podmínky stanovené v ust. § 15 z.ř.s. Za jakousi alternativu k institutu soudního smíru lze v nesporném řízení označit dohodu o předmětu řízení zakotvenou v ust. § 10 z.ř.s. Právě prostřednictvím zmíněných úkonů je tak i v nesporném řízení dispozice účastníkům do jisté míry umožněna, a proto se jimi budeme, pro ucelenost výkladu této diplomové práce, v následující části stručně zabývat.

¹³⁹ ŠÍNOVÁ, Renáta a Jana KŘIVÁČKOVÁ. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. V Praze: C.H. Beck, 2015, xxix, 349 s. ISBN 978-80-7400-594-7.

¹⁴⁰ **Zásada oficiality:** Dle této zásady má procesní iniciativu v rukou soud, který rozhoduje například o zahájení řízení a vymezuje jeho předmět.

Princip vyšetřovací: Někdy také zásada vyhledávací či inkviziční se vyznačuje tím, že za objasnění skutkového stavu, potřebného k požadovanému rozhodnutí, nese odpovědnost soud.

(ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 279 s. ISBN 978-80-7380-538-8.)

¹⁴¹ WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

5.1 Návrh na zahájení řízení

V nesporném řízení existují celkem dva způsoby, kterými je možné řízení zahájit. První z nich patří mezi projevy již zmiňované zásady oficiality a jedná se o zahájení řízení *ex officio*, tj. z moci úřední. Zákon pro daný způsob používá sousloví „i bez návrhu,“ což již samo o sobě prozrazuje charakter druhého z předmětných způsobů zahájení řízení. V z.ř.s. nalezneme obecnou úpravu zahájení řízení platící pro všechna zvláštní řízení v ust. § 13. Na jeho základě tak lze uvést, že zahájit řízení *ex officio* je přípustné ve všech řízeních podle tohoto zákona, nestanoví-li zákon u některého typu řízení výslovně, že je možné jej zahájit výhradně na návrh. Takové zákonné ustanovení se přitom v z.ř.s. vyskytuje poměrně často, pouze ilustrativně lze jako příklad zmínit úpravu v řízení o umoření listin či o soudním prodeji zástavy.

Zákon o zvláštních řízeních soudních neobsahuje v případě samotného návrhu na zahájení řízení zvláštní úpravu jeho náležitostí. Proto se uplatní obecná úprava v ust. § 42 a § 79 o.s.ř. Zákonodárce ostatně v o.s.ř. jako obecném procesním předpisu záměrně užívá zobecněného pojmu „návrh“ právě z toho důvodu, že se tímto míní jak žaloba v řízení sporném, tak také návrh na zahájení řízení v případě zvláštních řízení, která zahrnují rovněž řízení nesporná. Hned několik komentářů k zákonu o zvláštních řízeních soudních¹⁴² zdůrazňuje, že je třeba návrh na zahájení řízení důkladně odlišit od pouhého podnětu k zahájení řízení beznávrhového. Pro rozeznání uvedených institutů se přitom nestačí pouze řídit označením podání termínem „návrh,“ neboť takový výklad by odporoval ust. § 41 odst. 2 o.s.ř., podle něhož posuzuje soud každý úkon dle jeho obsahu. Soud musí mít o otázce, zda jde v konkrétním případě o návrh na zahájení řízení či o pouhý podnět, vždy jasno, a proto, pokud není podání v dané věci jednoznačné, je podle názoru Nejvyššího soudu třeba se pisatele dotázat.¹⁴³

Návrh na zahájení řízení se činí nejčastěji v písemné formě. Speciální ustanovení § 14 z.ř.s. však zakotvuje možnost učinit takový návrh, za stanovených podmínek, ústní formou do protokolu. Předmětnými podmínkami se rozumí výhradně případy, kdy se návrh podává k zahájení řízení, které je podle zákona možné zahájit i bez návrhu, nebo jedná-li se o řízení taxativně vyjmenovaná v předmětném ustanovení. V návaznosti na zákonné pravidlo popsané v ust. § 40 odst. 6 o.s.ř. *in fine* musí také protokol, do něhož je ústně formulovaný návrh účastníka zaznamenán, obsahovat všechny náležitosti pro tento návrh zákonem předepsané.

¹⁴² Srov. např. LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces. Řízení nesporné: zákon o zvláštních řízeních soudních; zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxxi, 979. ISBN 978-80-7478-869-7.

¹⁴³ Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 02. 01. 1976, sp. zn. Cpj 160/76

Ačkoli to v současnosti již není v právní úpravě výslovně stanoveno, odborná veřejnost dovozuje, že návrh na zahájení řízení lze ústní formou učinit i před soudem místně nepříslušným, přičemž tento soud je povinen učiněný návrh patřičně zaprotokolovat a následně jej bez dalšího postoupit k soudu, který je k projednání věci příslušný. Toto pravidlo do roku 2013 explicitně uváděl občanský soudní řád v ust. § 42 odst. 2. Procesualisté se v současnosti nadále přiklání k tomuto výkladu, neboť pokud by platilo pravidlo opačné a takto učiněný návrh by bylo možno učinit pouze před soudem věcně i místně příslušným, lze důvodně předpokládat, že by k takovému omezení bylo třeba výslovného zákonného zakotvení.¹⁴⁴ S tímto názorem se ztotožňuji, jelikož mám za to, že výklad v opačném smyslu by v konečném důsledku bez zákonné opory nedůvodně omezoval procesní prostředky ochrany poskytované účastníkům.

5.2 Zpětvzetí návrhu

Právní povaha zpětvzetí návrhu v nesporných řízeních není v zásadě příliš odlišná od povahy zpětvzetí žaloby v řízeních sporných. Důvodem je především fakt, že se v obou případech aplikuje právní úprava ust. § 96 o.s.ř., jejíž obsah byl již v této práci popsán v kapitole věnované právě dispozičnímu úkonu zpětvzetí žaloby. Stejně tak bylo v předmětné kapitole již stručně pojednáno o existenci ust. § 15 z.ř.s. Toto ustanovení zakotvuje nad rámec úpravy v o.s.ř. jeden zvláštní důvod pro možné soudní rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí návrhu na zahájení řízení. Účel zmíněného ustanovení je přitom primárně ekonomický. Explicitně je v něm totiž vyjádřeno oprávnění soudu rozhodnout o neúčinnosti zpětvzetí návrhu ze strany navrhovatele tam, kde jsou splněny podmínky pro zahájení takového řízení i bez návrhu. V souladu s procesní zásadou hospodárnosti řízení má tak soud využívat této pravomoci především k zabránění situacím, v nichž by bylo po zastavení řízení v důsledku zpětvzetí návrhu následně potřeba řízení v totožné věci opětovně zahájit *ex officio*, čímž by v procesu docházelo k neefektivním překážkám, které by s sebou nesly nedůvodné náklady. Popsaný zvláštní důvod podle ust. § 15 z.ř.s. je jedním z projevů zásady oficiality charakteristické pro nesporná řízení.¹⁴⁵

Celkově lze vzhledem k uvedenému shrnout, že jedinou podstatnou odlišností úkonu zpětvzetí návrhu v nesporném řízení od zpětvzetí žaloby v řízení sporném je právě onen navíc přidáný důvod pro soudní rozhodnutí o neúčinnosti zpětvzetí popsáný v ust. § 15 z.ř.s. Při naplnění

¹⁴⁴ LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces. Řízení nesporné: zákon o zvláštních řízeních soudních; zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxxi, 979. ISBN 978-80-7478-869-7.

¹⁴⁵ LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces. Řízení nesporné: zákon o zvláštních řízeních soudních; zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxxi, 979. ISBN 978-80-7478-869-7.

předpokladů pro jeho aplikaci pak dochází k obdobné situaci jako tam, kde je návrh vzat zpět ještě před započítáním jednání ve smyslu ust. § 96 odst. 4 o.s.ř., neboť má soud v obou zmíněných případech možnost rozhodnout z moci úřední bez ohledu na stanoviska ostatních účastníků řízení.

5.3 Změna návrhu

V civilním řízení, které bylo zahájeno na návrh účastníka, má tento účastník možnost podaný návrh měnit. Přípustnost aplikace ust. § 95 o.s.ř., upravujícího dispoziční úkon změny návrhu, uznává nejen v řízeních sporných, nýbrž také v řízeních nesporných explicitně již Důvodová zpráva k zákonu č. 30/2000 Sb. Současně je však třeba poznamenat, že použití ust. § 95 o.s.ř. musí být v případě zvláštních řízení vždy přiměřené. Tato přiměřenost uplatnění předmětné právní úpravy přitom spočívá v tom, že lze o jejím použití uvažovat jen v těch řízeních, jejichž povaha to nevyklučuje. Z povahy věci proto není například možné uplatnit změnu návrhu tam, kde absentuje již samotná možnost podání návrhu na zahájení řízení a kde tak lze řízení zahájit výlučně z moci úřední. Současně s ohledem na skutečnost, že v nesporném řízení dominují již zmiňované zásady oficiality a vyšetřovací, bude přípustnost uplatnění změny návrhu ve zvláštních řízeních podle z.ř.s. vždy záležet na konkrétním druhu daného řízení.

Dispoziční úkon změny návrhu na zahájení řízení nemá obecně v nesporných řízeních takový význam jako ve standardním řízení sporném. Důvodem je zejména zákonné pravidlo zakotvené v ust. § 26 z.ř.s. To umožňuje soudu v řízeních, která lze zahájit i bez návrhu, překročit návrhy účastníků a přisoudit tak i něco jiného či více, než čeho se domáhají.¹⁴⁶ Z uvedeného plyne, že soud není za daných podmínek účastníkovým návrhem vázán, což opět souvisí s charakterem nesporných řízení, v nichž se tímto způsobem odráží zásada vyšetřovací.

5.4 Dohoda o předmětu řízení

Analogií k institutu soudního smíru ve smyslu ust. § 99 o.s.ř. je v nesporném řízení dohoda o předmětu řízení upravená v ust. § 10 z.ř.s. Zatímco soudní smír je, dle v současnosti převládajícího názoru odborné veřejnosti, možné uzavřít pouze o takovém předmětu řízení, který mají účastníci ve své plné dispozici,¹⁴⁷ dohoda o předmětu řízení jako zvláštní úkon v řízení nesporném předvídá shodu mezi účastníky o předmětu, kterým z jejich strany plně disponováno není a vzhledem k povaze nesporného řízení ani být nemůže. V konečném důsledku je však funkce

¹⁴⁶ ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

¹⁴⁷ MACKOVÁ, Alena, Ladislav MUZIKÁŘ, Radovan DÁVID, Jiří GRYGAR, a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016, 858 s. ISBN 978-80-7502-122-9.

obou těchto institutů prakticky stejná, neboť v obou případech dochází ke shodě účastníků o hmotněprávním obsahu předmětu řízení.

Zákonodárce sice v ust. § 10 z.ř.s. dohodu o předmětu řízení nedefinuje, komentář k danému ustanovení však odkazuje na dříve existující právní úpravu zakotvenou v ust. § 41b o.s.ř.,¹⁴⁸ která o její povaze napovídá o něco více, než je patrné z aktuálního znění právní úpravy. Dnes již zrušené ustanovení § 41b o.s.ř. výslovně řadilo mezi dohody o předmětu řízení například dohodu o výchově a výživě nezletilého či dohodu o vypořádání dědictví. Toto zařazení je i přes v současné době absentující explicitní zákonné ustanovení nadále platné. Společnou podstatou všech těchto dohod je přitom konsensus účastníků ohledně vzájemných subjektivních práv a povinností, jež tvoří předmět řízení prvně vymezený již v návrhu na zahájení řízení, případně v usnesení soudu o zahájení řízení.¹⁴⁹

Procesní postup při uzavírání dohody o předmětu řízení naznačuje zákonodárce v již zmiňovaném ust. § 10 odst. 1 z.ř.s. Za obligatorní předpoklad, bez něhož nelze k dohodě přihlížet, označuje sepsání soudního protokolu o dohodě, jenž je zároveň nutný stvrdit podpisy všech účastníků řízení včetně těch, kteří sami nejsou stranou dané dohody. Vzhledem k potřebě dohodu účastníků zaprotokolovat je toto činěno zpravidla v průběhu soudního jednání. Protokol je pro perfekci dohody nezbytné vyhotovit vždy, tj. i tehdy, kdy by jeho pořízení za běžných okolností nebylo nutné. V některých případech je nad rámec uvedeného postupu k platnosti dohody třeba též její schválení rozhodnutím soudu. To je vyžadováno v situacích, kdy má dohoda o předmětu řízení nahradit meritorní rozhodnutí soudu v předmětné věci. Stanoví-li zákon, že soud rozhoduje v konkrétním řízení meritorně formou usnesení, je možné také v případě, že má být v takovém řízení schválena dohoda o předmětu řízení, rozhodnout o jejím schválení usnesením.¹⁵⁰ Zároveň podle odstavce 2 v ust. § 10 z.ř.s. zákonodárce připouští, aby takové usnesení soudu bylo vydáno ve zjednodušené formě bez odůvodnění, ovšem výhradně za předpokladu, že se všichni účastníci vzdali práva na podání odvolání. Pokud podmínky pro schválení dohody soudem formou usnesení nejsou naplněny, tj. soud v daném řízení podle příslušné zákonné úpravy rozhoduje meritorně rozsudkem, převezme soud v případě schválení obsah dohody do svého rozsudku. Ten však již musí být za všech okolností řádně odůvodněn.¹⁵¹ Pro úplnost věci je dobré závěrem poznamenat,

¹⁴⁸ Pozn. ve znění zákona č. 99/1963 Sb. účinném do 31. 12. 2013

¹⁴⁹ LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces. Řízení nesporné: zákon o zvláštních řízeních soudních; zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxxi, 979. ISBN 978-80-7478-869-7.

¹⁵⁰ SVOBODA, Karel, Šárka TLÁŠKOVÁ, David VLÁČIL, Jiří LEVÝ a Miroslav HROMADA. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxiii, 1132 s.; 23 cm. ISBN 978-80-7400-788-0.

¹⁵¹ JIRSA, J. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-24]. ASPI_ID KO292_p12013CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/206/1/2>. ISSN 2336-517X.

že o neschválení dohody o předmětu řízení rozhoduje soud vždy formou usnesení. Hlavním důvodem pro takové negativní rozhodnutí je rozpor dohody s hmotným právem. Jestliže je totiž obligatorním obsahem dohody o předmětu řízení mezi účastníky uspořádání jejich právních poměrů v hmotněprávní oblasti, je soulad způsobu daného uspořádání s kogentními ustanoveními hmotného práva základní podmínkou jejího schválení.

Závěr

Cílem mé diplomové práce bylo analyzovat českou právní úpravu dispozičních úkonů účastníků řízení a charakterizovat jednotlivé dispoziční úkony s přihlédnutím k vybrané judikatuře nejen z hlediska procesní teorie, nýbrž i s příležitostným přesahem do procesněprávní praxe.

Úvodní kapitola práce pojednává nejprve obecně o pojmu dispoziční zásady, který s tématem diplomové práce blízce souvisí. Následně je v práci předestřena problematika účastenství v civilním procesu. Protože práce pojednává o dispozičních úkonech účastníků civilního řízení, bylo důležité se, pro ucelenost tématu, stručně věnovat otázce, koho lze za účastníka řízení vůbec považovat.

Stěžejní část práce pojednává o vlastní problematice dispozičních úkonů. Nejprve bylo třeba pojem dispoziční úkony teoreticky zařadit jako zvláštní druh procesních úkonů a v tomto smyslu také zdůraznit jeho význam a specifika. Práce vnitřně rozděluje téma dispozičních úkonů podle toho, zda se uplatňují v řízení sporném či v řízení nesporném. S ohledem na povahu dispozičních úkonů, jejichž prostřednictvím se projevuje dispoziční zásada, kterou je ovládáno primárně nalézací řízení sporné, lze za jádro diplomové práce určit právě problematiku dispozičních úkonů účastníků v řízení sporném, popsanou v kapitole čtvrté. Zároveň z důvodů, které vysvětlují v první kapitole věnované dispoziční zásadě, nejsou v práci dispoziční úkony z hlediska systematiky členěny podle kritéria dispozice řízením a dispozice předmětem řízení, když oba tyto důsledky dispozičních úkonů jsou často přítomny současně a nelze je tak podle mého názoru použít jako dostatečně výrazný dělicí prvek. Kapitola pátá, věnovaná dispozičním úkonům účastníků v nesporném řízení, je v kontextu nastíněné systematiky snad méně významným, avšak, troufám si tvrdit, že stále zajímavým a pro ucelenost výkladu neopominutelným tématem. Navzdory skutečnosti, že je dispoziční autonomie účastníků v řízení nesporném výrazně omezena vzhledem k převažující zásadě oficiality, její projevy lze v konkrétních úkonech spatřovat i zde.

Současná právní úprava dispozičních úkonů účastníků sporného řízení zakotvená v o.s.ř. poskytuje oběma stranám sporu rozličné procesní nástroje, kterých mohou tyto strany účelně využít při ochraně svých právních zájmů v civilním procesu. Ačkoli zákonodárce stanovuje prostřednictvím výslovných zákonných ustanovení dispozici účastníků určité mantinely, nadále platí, že je civilní proces v případě řízení sporného především v rukou účastníků. Žalobou je spor iniciován a v základních aspektech rovněž vymezen. Ve smyslu zásady *nemo iudex sine actore* není bez tohoto dispozičního úkonu sporné řízení myslitelné, což z žaloby činí v podstatě nejdůležitější ze všech dispozičních úkonů, které v řízení sporném přichází v úvahu. S žalobou nedílně souvisí další dispoziční úkony, jakými jsou zpětvzetí a změna žaloby. Jestliže je do rukou

žalobce vložena dispozice řízení zahájit, teprve možností vzít podanou žalobu zpět se tato svobodná dispozice projevuje v plné míře. Oprávnění žalobce žalobu měnit již zákonodárce podrobuje přísnějším podmínkám. To však z legitimních důvodů, jelikož změna žaloby je způsobilá výrazně zasáhnout do dosud vedeného řízení a dostat se tak do konfliktu se zásadou hospodárnosti a rychlosti řízení. Do jaké míry mohou omezení stanovená zákonodárcem ještě limitovat dispozici účastníka, aby bylo možné nadále hovořit o tom, že je předmětný úkon dispozičním úkonem, je otázkou nadále vyvolávající odbornou diskusi. Sporné řízení, jak je upraveno zákonem, předpokládá aktivní přístup účastníků. Za dispoziční úkon, jehož účinky svědčí žalobci, pokud je v řízení dostatečně bdělý, lze označit návrh na vydání rozsudku pro zmeškání. Úspěšné uplatnění tohoto návrhu přichází v úvahu pouze tehdy, jsou-li naplněny všechny zákonem stanovené předpoklady. Právě v tomto ohledu hraje v daném případě důležitou roli žalobcova bdělost ve smyslu zásady *vigilantibus iura*. Účastník v postavení žalovaného má ve sporném řízení rovněž k dispozici některé úkony, kterými může řízení významně ovlivnit. Vzájemná žaloba například umožňuje žalovanému uplatnit vůči žalobci vlastní nároky. Uznáním žalobcova nároku v průběhu soudního řízení může žalovaný výrazně přispět k rychlejšímu soudnímu rozhodnutí v dané věci, jelikož uznáním takového nároku v plném rozsahu jsou naplněny podmínky pro vydání soudního rozhodnutí v podobě rozsudku pro uznání. Je však důležité upozornit, že požadavek na urychlování soudního řízení nesmí být vždy upřednostňován na úkor věcné správnosti soudního rozhodnutí. Zvláštním druhem dispozičního úkonu je soudní smír. Jeho specifická povaha spočívá především v tom, že je jediným z dispozičních úkonů sporného řízení, který činí společně žalobce i žalovaný ve vzájemné shodě.

Dispoziční úkony účastníků ve sporném i nesporném řízení mají ve svém základu totožný charakter. V této práci již bylo několikrát zmíněno, že se jedná o procesní nástroje, prostřednictvím kterých tito účastníci ovlivňují řízení. Realizace procesních práv účastníků prostřednictvím dispozičních úkonů však dané řízení nejen ovlivňuje, nýbrž také spoluvytváří. Ve světle uvedeného tak lze uzavřít, že aktivní uplatňování dispozičních úkonů ze strany účastníků významně působí na civilní proces jako celek a zároveň je jednou z příčin jeho neustálého vývoje a proměny. To je dáno zejména tím, že uplatňování dispozičních úkonů v konkrétních situacích v řízení někdy odhaluje procesněprávní úskalí, v nichž je nutné ponechat prostor pro jejich hlubší posouzení judikatuře, která má potenciál změnit pohled na způsob posuzování určité problematiky v budoucnu. Zároveň je možné pomocí bližšího zkoumání následků uplatňování dispozičních úkonů v procesu hodnotit jeho efektivitu, případně též odhalit ty aspekty, které jsou způsobilé vyvolat diskusi o změně právní úpravy *de lege ferenda*.

Seznam použitých zkratek

LZPS	Listina základních práv a svobod, jež je součástí ústavního pořádku jako ústavní zákon č. 2/1993 Sb. ve znění pozdějších předpisů
n.o.z.	zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
o.s.ř.	zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
z.ř.s.	zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů
Sb.	Sbírka zákonů
ust.	ustanovení
odst.	odstavec
čl.	článek

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury

- DOBROVOLNÁ, Eva a Petr LAVICKÝ. *Současnost a perspektivy českého civilního procesu: sborník statí*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 128 s. ISBN 978-80-210-7686-0.
- GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 8. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021, 341 s. ISBN 978-80-7380-838-9.
- HENDRYCH, Dušan, Miroslav BĚLINA, Josef FIALA, Pavel ŠÁMAL, Ivana ŠTENGLOVÁ a Pavel ŠTURMA. *Právní slovník*. 3. podstatně rozš. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.
- JIRSA, Jaromír, Peter TREBATICKÝ, František KORBEL, a kol. *Občanské soudní řízení: soudcovský komentář*. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, 4 svazky. ISBN 978-80-7598-366-4.
- LAVICKÝ, Petr. *Civilní proces. Řízení nesporné: zákon o zvláštních řízeních soudních; zákon o veřejných rejstřících právnických a fyzických osob (řízení ve věcech veřejného rejstříku)*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, xxxi, 979. ISBN 978-80-7478-869-7.
- LAVICKÝ, Petr, Radovan DÁVID, Eva DOBROVOLNÁ, Miloslav HRDLIČKA, Radim CHALUPA a Tereza PONDIKASOVÁ. *Moderní civilní proces*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, 268 s. ISBN 978-80-210-7601-3.
- MACKOVÁ, Alena, Ladislav MUZIKÁŘ, Radovan DÁVID, Jiří GRYGAR, a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář s důvodovou zprávou a judikaturou*. Praha: Leges, 2016, 858 s. ISBN 978-80-7502-122-9.
- SCHELLEOVÁ, Ilona. *Základy občanského práva procesního*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005, 156 s. ISBN 80-86861-33-3.
- SVOBODA, Karel. *Řízení v prvním stupni: civilní proces z pohledu účastníka*. V Praze: C.H. Beck, 2019, xxx, 682 s. ISBN 978-80-7400-733-0.
- SVOBODA, Karel. *Žaloba v civilním řízení*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, xiii, 217 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7598-473-9.
- SVOBODA, Karel, Petr SMOLÍK, Jiří LEVÝ a Jiří DOLEŽÍLEK. *Občanský soudní řád: komentář*. 3. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2021, xxix, 1804 s. ISBN 978-80-7400-828-3.
- SVOBODA, Karel, Renáta ŠÍNOVÁ a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. V Praze: C.H. Beck, 2014, xxvi, 432 s. ISBN 978-80-7400-279-3.
- SVOBODA, Karel, Šárka TLÁŠKOVÁ, David VLÁČIL, Jiří LEVÝ a Miroslav HROMADA. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxiii, 1132 s.; 23 cm. ISBN 978-80-7400-788-0.
- STAVINHOVÁ, Jaruška a Petr HLAVSA. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Masarykova univerzita, 2003, 660 s. ISBN 80-210-3271-5.
- STAVINHOVÁ, Jaruška a Petr LAVICKÝ. *Základy civilního procesu*. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 124 s. ISBN 978-80-210-5062-4.
- ŠÍNOVÁ, Renáta a Klára HAMULÁKOVÁ. *Civilní proces: obecná část a sporné řízení*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2020, xxvi, 474 s. ISBN 978-80-7400-787-3.

ŠÍNOVÁ, Renáta a Marek JURÁŠ. *Účastenství v civilním soudním řízení*. Praha: Leges, 2015, 256 s. ISBN 978-80-87576-78-6.

ŠÍNOVÁ, Renáta a Jana KŘIVÁČKOVÁ. *Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem*. V Praze: C.H. Beck, 2015, xxix, 349 s. ISBN 978-80-7400-594-7.

ŠKÁROVÁ, Marta. *Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou: podle stavu k 1.9. 2009*. 4. aktualiz. vyd. podle stavu k 1.9. 2009. Praha: Linde, 2009, 1263 s. ISBN 978-80-7201-769-0.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní. Díl první, Řízení nalézací*. 9. aktualizované vydání. Praha: Leges, 2018, 646 s. ISBN 978-80-7502-298-1.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Civilní právo procesní*. 3. aktualizované vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2018, 621 s. ISBN 978-80-7380-714-6.

ZAHRADNÍKOVÁ, Radka. *Pojmové znaky civilního procesu*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 279 s. ISBN 978-80-7380-538-8.

Seznam odborných článků

DVOŘÁK, Bohumil. Procesní úkony stran řízení. *Právní rozhledy*, 2018, č. 3, s. 84-90, ISSN 1210-6410.

HRDLIČKA, Jindřich. Dispoziční zásada v novém občanském soudním řádu (se zvláštním zřetelem na ustanovení § 153, odst. 2 o. s. ř.). *Právník*, 1965, č. 2, s. 132-140, ISSN 0231-6625.

HUDKOVÁ, Barbora. Fikce uznání nároku žalovaným: K nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 13/15. *Právní rozhledy*, 2017, č. 23-24, s. 834-838, ISSN 1210-6410.

MRUZEK, Karel. Problematika výkladu “může” v ustanovení § 153b odst. 1 OSŘ. *Právní rozhledy*, 2004, č. 4, s. 150, ISSN 1210-6410.

MRUZEK, Karel. Vzájemná žaloba a námítka žalovaného v civilním procesu. *Právní rozhledy*, 2004, č. 15, s. 576-579, ISSN 1210-6410.

PŘIDAL, Ondřej. Může nebo musí soud vydat rozsudek pro zmeškání? *Právní rozhledy*, 2004, č. 12, s. 472, ISSN 1210-6410.

WINTEROVÁ, Alena. Nové pohledy na civilní proces (Soukromé spory projednávat nebo vyšetřovat?). *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 2004, č. 4, s. 27-32, ISSN 0323-0619.

WINTEROVÁ, Alena. Rozsudek pro zmeškání, rozsudek pro uznání. *Právní praxe*, 1993, č. 10, s. 592-599, ISSN 1211-0825.

WINTEROVÁ, Alena. Úvaha nad pojetím dispoziční zásady v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1976, 22(2), s. 107-123. ISSN 0323-0619.

WINTEROVÁ, Alena. Žaloba v občanském právu procesním. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*, 1979, č. 25, s. 7-94, ISSN 0323-0619.

Seznam použitých internetových zdrojů

ADAMOVIČ, H., BÍLKOVÁ, J., ČUHELOVÁ, K., DÁVID, R., DOBROVOLNÁ, E., DVOŘÁK, B., HANÁKOVÁ, V., HRÁDEK, J., HRDLIČKA, M., CHALUPA, R., JAKŠIČ, V., JURÁŠ, M., KOVÁŘOVÁ KOCHOVÁ, I., KRÁLÍK, M. a kol. *Občanský soudní řád: Praktický komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-1]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/24/1/2>. ISSN 2336-517X.

JIRSA, J. *Občanský soudní řád, 2. část: Soudcovský komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-22]. ASPI_ID KO99_p2b1963CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/208/1/2>. ISSN 2336-517X.

JIRSA, J. *Zákon o zvláštních řízeních soudních: Soudcovský komentář*. [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-2-24]. ASPI_ID KO292_p12013CZ. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/products/lawText/13/206/1/2>. ISSN 2336-517X.

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony

Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů a některé další zákony

Zákon č. 171/1993 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném do 31. 12. 2013

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce ve znění účinném do 31. 12. 2006

Seznam použité judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 03. 2011, č. j. 25 Cdo 4728/2010

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23. 02. 2010, č. j. 33 Cdo 4901/2009

Nález Ústavního soudu ze dne 05. 05. 2009, sp. zn. IV. ÚS 2780/08

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17. 09. 2009, č. j. 26 Cdo 4830/2007

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 05. 2007, č. j. 21 Cdo 1493/2006
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 08. 2003, č. j. 21 Cdo 371/2003
Usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 07. 2013, sp. zn. II. ÚS 1860/12
Nález Ústavního soudu ze dne 07. 05. 2014, sp. zn. IV. ÚS 2921/13
Nález Ústavního soudu ze dne 20. 06. 2011, sp. zn. I. ÚS 329/08
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 06. 02. 2018, č. j. 28 Cdo 3681/2017
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 05. 2013, č. j. 21 Cdo 723/2012
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 07. 2005, č. j. 33 Odo 67/2005
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 03. 2004, č. j. 25 Cdo 2212/2002
Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 04. 2002, č. j. 29 Odo 522/2001
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 04. 2001, č. j. 20 Cdo 1053/2000
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 05. 1998, č. j. 2 Cdon 994/97
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 01. 2011, č. j. 25 Cdo 2039/2008
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 07. 2009, č. j. 25 Cdo 2462/2009
Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. 09. 2011, č. j. 33 Cdo 4406/2009
Stanovisko kolegia Nejvyššího soudu ze dne 02. 01. 1976, sp. zn. Cpj 160/76

Dispoziční úkony účastníků řízení

Abstrakt

Diplomová práce pojednává o problematice dispozičních úkonů účastníků řízení. Práce se proto zaměřuje na jednotlivé dispoziční úkony v řízení sporném a nesporném a na projevy dispoziční zásady ovlivňující prostřednictvím těchto úkonů civilní proces.

Cílem této práce bylo analyzovat současnou českou právní úpravu dispozičních úkonů za využití nejen platných právních předpisů, ale také odborné literatury, odborných článků a soudní judikatury. Právě s přihlédnutím k aktuální judikatuře upozorňuje tato práce též na vybrané otázky související s uplatňováním dispozičních úkonů v procesní praxi, nastiňuje některé možné výkladové problémy a zaujímá k nim stanovisko.

V první kapitole této práce je pojednáno o dispoziční zásadě její podstatě a působení především v nalézacím řízení sporném. Jsou zde popsány dva hlavní aspekty dispozice v řízení a vysvětleno zařazení této zásady v typologii odvětvových principů civilního procesu.

Druhá kapitola obsahuje výklad zaměřený na problematiku účastenství v civilním řízení a vyjasňuje, koho lze za účastníka způsobilého činit v řízení dispoziční úkony považovat. Z toho důvodu tato kapitola rozebírá nejprve jednotlivé předpoklady účastenství a následně charakterizuje účastníky řízení sporného a nesporného, přičemž poukazuje též na rozdíly mezi nimi.

V třetí kapitole se práce zabývá teoretickým pojetím dispozičních úkonů, jejich zařazením mezi procesní úkony, společnými rysy i zvláštnostmi, které dispoziční úkony charakterizují.

Čtvrtá kapitola je stěžejní a obsahově nejrozsáhlejší částí diplomové práce, neboť se zaměřuje na konkrétní dispoziční úkony účastníku ve sporném řízení. Celkem v sedmi podkapitolách je zde pojednáno o úkonu žaloby, zpětvzetí žaloby, návrhu na vydání rozsudku pro zmeškání, změně žaloby, vzájemné žaloby, uznání nároku žalovaným a smíru. V každé z podkapitol je nejprve popsána aktuální právní úprava se zdůrazněním hlavních znaků daného dispozičního úkonu. Následně je věnován prostor specifikům konkrétních úkonů, otázkám, kterým se v souvislosti s nimi zabývá judikatura, případně také různým názorům procesualistů na vybranou problematiku. V neposlední řadě je u každého dispozičního úkonu zohledněn také způsob a rozsah dispozice, která je uplatněním takového úkonu v řízení umožněna.

Pátá a současně poslední kapitola diplomové práce je věnována problematice dispozičních úkonů účastníků v nesporném řízení. V této kapitole je objasněna výjimečnost působení dispoziční zásady v řízení nesporném, jakož i zvláštní povaha tohoto řízení, následně se výklad v uvedených podkapitolách věnuje dispozičním úkonům návrhu na zahájení řízení, zpětvzetí návrhu, změně návrhu a dohodě o předmětu řízení.

Klíčová slova

dispoziční úkony, dispoziční zásada, žaloba, zpětvzetí žaloby, změna žaloby, vzájemná žaloba, rozsudek pro zmeškání, uznání nároku, smír

Dispositional acts of the parties to the civil proceedings

Abstract

The diploma thesis deals with the issue of dispositional acts of the parties to the civil proceedings. The thesis therefore focuses on individual dispositional acts in contentious and non-contentious proceedings and on the displays of declaratory principle that affect the civil proceeding through these acts.

The aim of the thesis was to analyze the current Czech legal regulation of dispositional acts using not only valid legal regulations, but also professional literature, professional articles and case law. With regard to the current case law this thesis also concentrates on selected issues related to the application of dispositional acts in procedural practice, it outlines some potential problems of interpretation and takes a stand on them.

The first chapter of this thesis deals with the declaratory principle, primarily with its essence and influence of contentious proceedings. It describes two main aspects of disposition in proceedings and explains the inclusion of this principle in the typology of principles specific to individual branches of the civil proceedings.

The second chapter contains an explanation focused on the issue of participation in civil proceedings and clarifies who can be considered a participant eligible to perform dispositional acts in proceedings. For this reason, this chapter first analyzes the individual preconditions of participation and then describes the parties to the contentious and non-contentious proceedings, while also pointing out the differences between them.

The third chapter deals with the theoretical concept of dispositional acts, their classification among procedural acts, common features and peculiarities that are typical for dispositional acts.

The fourth chapter is the main and most extensive part of the diploma thesis, as it focuses on the specific dispositional acts of the parties to the contentious proceedings. A total of seven subchapters deal with the civil action, the withdrawal of action, the motion for a default judgment, the amendment of the statement of claim, the counterclaim, the recognition of the claim by the defendant and the settlement. In each of the subchapters, the current legal regulation is first described, emphasizing the main features of the given disposition. Finally, second part of each subchapter deals with specifics of individual acts, issues addressed in connection with case law, or with the different views of processualists on selected issues. Last but not least, for each disposition act, the forms of disposition as well as its scopes are also taken into account.

The fifth and also the last chapter of the diploma thesis is devoted to the issue of dispositional acts of the parties to the non-contentious proceedings. This chapter clarifies the exceptional nature

of the declaratory principle in non-contentious proceedings, as well as the special nature of this type of proceedings. After that the exposition in particular subchapters deals with the dispositional acts of the motion to initiate proceedings, the withdrawal of the motion, the amendment of the motion and the settlement on the subject of the proceedings.

Key words

dispositional acts, declaratory principle, civil action, withdrawal of action, amendment of statement of claim, counterclaim, default judgment, recognition of the claim, settlement